

**ZİHİN ENGELLİLER İŞ
OKULLARINDAKİ
ÖĞRETMENLERİN MESLEĞE
HAZIRLIK ETKİNLİKLERİ VE
ÖĞRENCİLERİN MESLEKİ
YETERLİKLERİNE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİ**

**Ercan KOÇAK
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2006**

**ZİHİN ENGELLİLER İŞ OKULLARINDAKİ ÖĞRETMENLERİN MESLEĞE
HAZIRLIK ETKİNLİKLERİ VE ÖĞRENCİLERİN MESLEKİ
YETERLİKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

Ercan KOÇAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eylül 2006

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**ZİHİN ENGELLİLER İŞ OKULLARINDAKİ ÖĞRETMENLERİN MESLEĞE
HAZIRLIK ETKİNLİKLERİ VE ÖĞRENCİLERİN MESLEKİ
YETERLİKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

Ercan KOÇAK

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eylül 2006

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR

Bu araştırma ile zihin engellilere yönelik iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklerine yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Marmara Bölgesi'ndeki beş iş okulunun atölyelerinde görevli 15'i atölye öğretmeni olmak üzere 25 eğitici personel ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma betimsel bir çalışmadır.

Eğitici personelin %51,14'ü zihin engelli öğrencilerin öğretim programlarında mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sık sık; %40,57'si bazen yer vermekte; %8,29'u ise hiç yer vermemektedir. Mesleğe hazırlık becerilerinde atölye öğretmenlerinin %37,7'si öğrencileri yeterli; %42,17'si kısmen yeterli ve %20,13'ü ise yetersiz olarak görmektedir.

ABSTRACT

THE OPINIONS OF TEACHERS WORKING IN VOCATIONAL SCHOOLS FOR
CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION ABOUT THE JOB
PREPARATION ACTIVITIES AND VOCATIONAL
COMPETENCIES OF STUDENTS

Ercan KOÇAK

Special Education Major

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, September, 2006

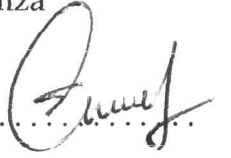
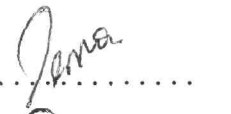
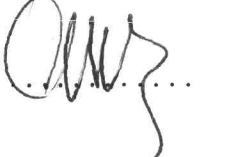
Advisor: Assis. Prof. Atilla CAVKAYTAR

The purpose of the study was to determine the frequency of the activities directed towards the occupational preparation capabilities of the instructing personnel on duty in the schools for children with mental retardation and determine the sufficiency levels of the senior level students occupational preparation capabilities. The research was conducted with 25 instructing personnel. The research is a descriptive study aiming towards situational determination.

Troughout the educational program for the children with mental retardation, most of the instructors (%51,14) make frequent activities towards occupational preparation skills; %40,57 of the instructors make sometimes; %8,29 of the instructors do not make any activities at all. According to the %37,7 workshop instructors, of the senior students are competent; %42,17 are partially competent; %20,13 are not competent.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ercan KOÇAK'ın, "Zihin Engelliler İş Okullarındaki Öğretmenlerin Mesleğe Hazırlık Etkinlikleri ve Öğrencilerin Mesleki Yeterliklerine İlişkin Görüşleri" başlıklı tezi 13/09/2006 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard.Doç.Dr.Atilla CAVKAYTAR	.....
Üye	: Yard.Doç.Dr.Sema BATU	.....
Üye	: Dr.Bahadır ERİŞTİ	.....

Prof.Dr.İlknur KEÇİK
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma, zihin engellilere yönelik iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarını ve atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerdeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerini belirlemek üzere planlanmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilmesinde çok sayıda insanın emeği geçmiştir.

Araştırmanın planlanmasından raporlaştırılmasına kadar her aşamada beni yönlendiren, destek veren, anlayışla ve sabırla her zaman yanımda olan, tüm sorunlarımı paylaştığım ve kendisiyle çalışmaktan büyük keyif aldığım tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR'a içtenlikle ve sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmaya sağladığı imkanlardan dolayı Nilüfer İş Okulu, Kazım Beyaz İş Okulu, Yakacık İş Okulu, Edirne İlköğretim Okulu ve İş Okulu, Eram Fatih İlköğretim Okulu ve İş Okulu yöneticilerine, özellikle atölyelerde görevli eğitici personele teşekkür ederim.

Araştırmanın her aşamasında benden yardımını esirgemeyen ve destek veren, araştırma konusunda görüşlerini bildiren hocalarım Prof. Dr. Süleyman ERİPEK'e, Yrd. Doç. Dr. Oğuz GÜRSEL'e, Yrd. Doç. Dr. Sezgin VURAN'a, Yrd. Doç. İbrahim H. Diken'e, Yrd. Doç. Dr. Uğur SAK'a ve Yrd. Doç. Oya ÇETİN'e teşekkür ederim. Ayrıca, gösterdiği anlayış ve desteğinden dolayı okul müdürüm M. Ali KARADAĞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırma süresince her zaman yanımda olan ve bu süreçte sundukları destek ve gösterdikleri sabırdan ötürü eşim Nilgün KOÇAK'a ve kızım Buse Dilayla KOÇAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ercan KOÇAK, Ağustos 2006

ÖZGEÇMİŞ

Ercan KOÇAK

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı

Eğitim

- Lisans 1990- 1993 Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı, Eskişehir
- Lise 1986-1989 Edirne Teknik Lisesi

İş

- 1993-1994 Adil Karlıbel İş Okulu, Ordu
- 1994-1995 Hayriye Kemal Kusun Eğitim Uygulama Okulu, İstanbul
- 1995-1996 Eskişehir Reh. Arş. ve Psik. Dnş. Mer., Eskişehir
- 1996-1997 Avukat Lütfi Ergökmen Mesleki Eğitim Merkezi, Eskişehir
- 1997-1999 Uluönder Eğitim Uygulama Okulu, Eskişehir
- 1999-2000 Şanlıurfa Eğitim Uygulama Okulu, Şanlıurfa (Ast. Teğ. Öğret. Askerlik görevi)
- 2000- Nilüfer İş Okulu, Bursa

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Edirne, 22.08.1969 Cinsiyet: Erkek Yabancı Dil: İngilizce

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Zihin Engellilere Yönelik Özel Eğitim Hizmetlerinde Varolan Durum.....	4
1.1.1. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri.....	5
1.1.2. Okul Öncesi Eğitim	6
1.1.3. İlköğretim	6
1.1.4. Eğitim Uygulama Okulu.....	7
1.1.5. İş Eğitim Merkezi.....	7
1.1.6. İş Okulu.....	8
1.2. Mesleki Eğitim ve İstihdam.....	12
1.3. Problem.....	16
1.4. Amaç.....	18
1.5. Önem.....	18
1.6. Sayıtlar.....	19
1.7. Sınırlılıklar.....	19
1.8. Tanımlar	20
2. YÖNTEM.....	21
2.1. Araştırma Modeli	21
2.2. Araştırma Grubu.....	21
2.3. Veriler ve Toplanması.....	24
2.3.1. Kimlik Bilgi Formları.....	24

2.3.2. Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları.....	25
2.3.3. Uygulanma.....	27
2.4. Verilerin Çözümlemesi.....	28
3. BULGULAR VE YORUM.....	29
3.1. Eğitici Personelin Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları.....	29
3.2. Eğitici Personelin Mesleğe Hazırlık Alt Alanlarındaki Becerilerle İlgili Etkinliklere Yer Verme Durumları.....	31
3.3. Atölye Öğretmenlerinin Öğrencilerinin Mesleğe Hazırlık Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri İle İlgili Görüşleri.....	33
3.4. Atölye Öğretmenlerinin Öğrencilerinin Alt Alanlardaki Yeterlik Düzeyleri İle İlgili Görüşleri.....	35
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	38
4.1. Sonuç.....	38
4.2. Öneriler.....	44
4.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	44
4.3.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	45
EKLER.....	46
KAYNAKÇA.....	57

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. İş Eğitimi ve Meslek Ahlakı Dersi Alanları ve Amaçları.....	11
Tablo 2. Araştırma Grubunu Oluşturan Eğitici Personelin Kişisel Özellikleri.....	22
Tablo 3. Eğitici Personelin Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları.....	30
Tablo 4. Atölye Öğretmenlerinin Öğrencilerin Mesleğe Hazırlık Becerilerindeki Yeterlikleri Düzeyleri İle İlgili Görüşleri.....	34

1. GİRİŞ

Zihin engelli bireyler özelliklerinden dolayı, eğitim öğretimlerinde normallerden farklı olmak üzere özel eğitim hizmetlerine gereksinim duymaktadırlar. Bu hizmetler; özel olarak yetiştirilmiş personel, özel olarak geliştirilmiş eğitim programları, engel ve özelliklerine uygun eğitim ortamları ve uygun eğitim-öğretim yöntemlerini kapsayan özel eğitim hizmetlerinden oluşmaktadır (MEB, 2005a).

AAMR (1992)'ın yaptığı tanımda, zihin engelli bireylere uygun destek hizmetleri aralıksız olarak sunulduğunda, yaşam işlevlerinde ilerlemeler gözleneceği belirtilmektedir (Eripek, 1998). Buna göre, eğitim yolu ile zihin engellilerin yaşam işlevlerinde ilerlemeler sağlayarak onları bağımsızlığa götürmek amaçlanmaktadır (Heward,1996). Bağımsızlıktan kastedilen, bireyin uyumsal beceri alanlarında yeterli duruma gelmesidir. Uyumsal beceri alanları ise günlük yaşam becerileri ya da bağımsız yaşam becerileri şemsiyesi altında toplanmaktadır (Cavkaytar, 1999).

Bağımsız yaşam becerileri, çocuğu bağımsız yaşamaya götüren yolda, en temel gereksinimleri karşılamaktan iş ve meslek becerileri kazanmaya değin pek çok beceriyi kapsamaktadır. Bu becerilerin önemli bir bölümü, çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine gelişimsel bir sıra izlemektedir. İşle ilgili beceriler ise gelişim dönemlerine özgüdür. Bunlar gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde yer almaktadır (Cavkaytar, 1999).

Başarı için gerekli temel beceriler; temel gelişim becerileri, günlük yaşamda gerekli sayısal beceriler, günlük yaşamda gerekli okuma ve iletişim gibi alt beceri alanlarından oluşmaktadır. Uyum için gerekli beceriler; kendini tanıma, kişilik ve duygusal uyum ve bireylerarası sosyal beceriler alt beceri alanlarından oluşmaktadır. Topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri de; özbakım becerileri, tüketici becerileri, ev içi becerileri, sağlık bakımı ve toplumsal bilgi alt beceri alanlarından oluşmaktadır. Meslek öncesi ve mesleki beceriler ise işe hazır olma, mesleki davranışlar ve mesleğe uygun sosyal davranışlar sergileme gibi alt beceri alanlarından oluşmaktadır (Cavkaytar, 1999).

Beceri alanlarında yapılan bu sınıflandırma girişimlerinden de anlaşılacağı üzere, özel eğitimde amaç, bireyleri normal düzeye, yani bağımsızlığa ulaştırmaktır (Heward, 1996). Zihin engelli bireylere bu becerileri etkili bir biçimde öğretmek, onları bağımsızlığa ulaştırabilmek için başarılı yöntemlere gereksinim duyulmaktadır. Yöntem arayışları sürmekle birlikte, bunlar arasında uygulamalı davranış analizinin başarılı sonuçlar verdiği bilinmektedir (Eripek, 1998).

Zihin engelli bireylerin eğitiminde kullanılan yöntemler, onların bağımsızlığa ulaşmalarında etkili olmaktadır. Ancak, zihin engelli bireylerin önlerinde, bağımsızlığa ulaşabilmeleri için önemli engeller bulunmaktadır. Bunlardan biri de engellilere karşı önyargı ve olumsuz tutumlardır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005a). Engelli bireylerin çevresindeki insanların onlara karşı olumsuz tutumları, zihin engelli bireylerin uzun dönemde akademik başarısının düşük olmasına, bağımsız yaşam ve sosyal becerilerinin yeterince gelişmemesine, özelliklerine uygun bir iş olanağı elde edememesine yol açabilmektedir (Küçüker ve Kınık, 1994).

Engelli bireylerin toplumda mümkün olduğu kadar bağımsız yaşayabilmeleri ve kendi kendilerine yeter hale gelmelerini sağlayabilmek için, toplumun diğer üyeleriyle aynı haklara sahip olduklarını kabul etmek çağdaş toplum anlayışının bir gereğidir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005b). Bu görüşten hareketle, bu bireylerin yaşam içinde bağımsız duruma gelmesinde pek çok kurum ve kuruluş görevli olmaktadır. Türkiye’de engelli bireylere yönelik hizmetlerin hangi kurum ve kuruluşlarca sağlanacağı, 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu’nda belirtilmektedir. Engelli bireylerin derecelendirmeleri, sınıflandırmaları, tanılamalarını uluslar arası engellilik ölçütüne göre Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı İle Özürlüler İdaresi Başkanlığı; engelin erken teşhisi, önlenmesi, varolan engelin şiddetinin en düşük seviyeye çekilmesi ve ilerlemesinin durdurulmasını Sağlık Bakanlığı; bakım hizmetlerini, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu; mesleki rehabilitasyon hizmetlerini, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve ayrıca belediyeler; engel durumları sebebiyle işgücüne kazandırılması güç olan engellilerin korumalı işyerlerinde istihdamını, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye

Bakanlığı ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı sağlamakla görevlendirilmektedir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005c).

Mevcut durumda, zihin engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetleri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, eğitim hizmetleri ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlar tarafından sunulmaya devam edilmektedir. Ayrıca vakıflar, dernekler ve gönüllü kuruluşların açtığı kurum ve birimlerde, üniversitelerin ilgili bölümlerinde zihin engellilere yönelik özel eğitim hizmetleri sürdürülmektedir (Baran, 2003; Dündar, 2002).

Türkiye'de zihin engelli bireylere yönelik özel eğitim hizmetleri, MEB tarafından rehberlik araştırma merkezlerinde, okul öncesi eğitim kurumlarında, ilköğretim okullarında, eğitim uygulama okullarında, iş eğitim merkezlerinde, iş okullarında ve [23937 mükerrer sayılı ve 18.01.2000 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 39'uncu maddesinde geçen Mesleki Eğitim Merkezi adı İş Okulu, kursiyer ibaresi de öğrenci olarak değiştirilmiştir (MEB, 2000a)], yine MEB'na bağlı özel okul veya kurumlarda gerçekleştirilmektedir (MEB, 2000b; MEB, 2004).

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim kurumlarında, milli eğitimin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda özel eğitim gerektiren bireylerin; toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini, kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri için temel yaşam becerilerini geliştirebilmelerini, uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç-gereç kullanılarak; ilgileri, gereksinimleri, yeterlikleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanabilmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2000b; MEB, 2004). Bu amaçlarla özel eğitim kurumlarında, zihin engelliler için çeşitli seviyelerde sunulan özel eğitim hizmetleri bulunmaktadır.

1.1. Zihin Engellilere Yönelik Özel Eğitim Hizmetlerinde Varolan Durum

Türkiye’de zihin engellilere özel eğitim hizmetleri sunan kurumların programları ve özellikleri ile ilgili bilgilere yer verilmeden önce, özel eğitime ihtiyacı olan engellilerin yaygınlığının ve özel eğitim alanında çalışan öğretmen sayılarının verilmesi; Türkiye’deki özel eğitim hizmetlerinin durumunu ortaya koyması bakımından önemli görülmüştür. Özel eğitim hizmetlerinden faydalanabilen ve faydalanamayan okul çağındaki zihin engelli bireylerin sayıları, öğretmenlerin branşlara ve görev aldıkları eğitim kademelerine göre dağılımları ile ilgili bilgiler aşağıda ayrıntılı olarak verilmektedir.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı işbirliği ile 2002 Aralık ayında gerçekleştirilen “2002 Türkiye Özürlüler Araştırması” sonuçlarına göre, engellilerin toplam nüfus içindeki oranı %12.29’dur (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005d). Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2005 yılı verilerine göre ise, 0-18 yaş nüfusu Türkiye’de 24.960.004 kişidir ve öğrenim çağındaki nüfusun %14’ü engelli bireylerden oluşmaktadır. Bu oran içinde yer alan %2’lik grup, yani 499.200 kişi eğitilebilir zihin engelli; %0,30’luk grup, yani 74.880 kişi öğretiler zihin engelli çocuklardan oluşmaktadır. Genel olarak baktığımızda, zihin engelli bireylerin öğrenim çağındaki 0-18 yaş nüfusu içindeki oranı %2,3 olarak görünmekte ve 0-18 yaş arasındaki zihin engelli sayısı toplam olarak 574.080 kişi olduğu belirtilmektedir (MEB, 2005b).

Türkiye’de 351 özel eğitim okulu, 1.265 özel eğitim sınıfı ve 19.487 kaynaştırma sınıfında özel eğitim hizmetlerinden faydalanan toplam zihin engelli sayısı 61.308 kişidir (MEB, 2005b). Buna göre, öğrenim çağındaki 0-18 yaşındaki zihin engellilerin 512.772’si eğitim olanaklarından faydalanamamaktadır. Görüldüğü gibi, zihin engelli bireylerin sadece küçük bir bölümü çeşitli seviyelerdeki eğitim kurumlarındaki eğitim olanaklarından faydalanabilmektedir. Bu rakamlar, zihin engelli bireylerin eğitim hizmetlerinin nitelik, nicelik ve ülke çapında yaygınlığı bakımından üzerinde durulması ve yeni uygulama yollarının araştırılmasının önemini arttırmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005b). Kaldı ki, özel eğitim hizmetlerinden faydalanıyor

olarak gözüken, özel eğitime muhtaç bireylerin uygun eğitim ortamlarında yetiştirildiklerini, uygun programlarla karşılaştıklarını söylemek de güçtür (Gürsel, 1993). Bunun yanında, zihin engelli bireylerin eğitimi ile ilgili öğretmenlerin niceliksel ve niteliksel yönden de yeterli olduğu söylenememektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996).

Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2005 yılı verilerine göre, özel eğitim okulları ve sınıflarında 2.240 öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerden, 58'i özel eğitim okulu bünyesindeki anasınıflarında; 705'i eğitilebilir zihin engelliler ilköğretim okullarında; 209'u iş okullarında; 1.276'sı eğitim uygulama okulları ve iş eğitim merkezlerinde; 40'ı bağımsız iş eğitim merkezlerinde; 10'u bir vakıf Umut Okulu'nda görevlendirilmiştir. Ayrıca, rehberlik ve araştırma merkezlerinde 931 rehber öğretmen, okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde 11.305 öğretmen görevlendirilmiştir (MEB, 2005b).

Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2005 yılı verilerine göre, özel eğitim okullarında çalışan 2.240 öğretmenden, sadece 943'ünün özel eğitim öğretmeni olduğu görülmektedir. Bu rakamlar göstermektedir ki özel eğitim alanında yetişmiş nitelikli öğretmenlere ihtiyaç bulunmaktadır. Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996) tarafından yapılan özürli çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi konulu araştırma sonucunda, özel eğitim alanında çalışan branş dışındaki öğretmenlerin çalıştıkları özür grubunu tanımadıkları ve konuyla ilgili donanımlarının da yetersiz olduğu belirtilmektedir. Zihin engelli çocukların gereksinimleri göz önüne alındığında, eğitimlerinde öğretmenlerin rolü büyük önem kazanmaktadır. Çünkü, amaçları hazırlayıp bu doğrultuda araç gereç ve yöntemleri kullanacak, uygun ortamları hazırlayacak olan; eğitimde görev alacak olan öğretmenlerdir (DPT, 1992).

1.1.1. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri

Rehberlik ve araştırma merkezleri, özel eğitim gerektiren bireyleri belirleme, inceleme, tanılama, yerleştirilebilecekleri en uygun ortamı öneren, destek eğitimi ile rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri sunan kurumlardır (MEB, 2000b). Engelli bireylerin

eğitsel değerlendirme ve tanınması rehberlik ve araştırma merkezinde oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından nesnel, standart testler ve bireyin özelliklerine uygun ölçme araçlarıyla yapılmaktadır. Tanılamada bireyin; tıbbî değerlendirme raporu ile zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişim öyküsü, tüm gelişim alanlarındaki özellikleri, akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri, eğitim performansı, ihtiyaçları, eğitim hizmetlerinden yararlanma süresi ve bireysel gelişim raporu dikkate alınmaktadır (MEB, 2006).

1.1.2. Okul Öncesi Eğitim

Tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren çocuklar için, okul öncesi eğitimi zorunlu tutulmaktadır. Okul öncesi eğitim, özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verilmektedir (MEB, 2000b; MEB, 2004). Özel eğitim gereksinimleri belirlenmiş 37-72 ay arasındaki çocuklar için, okul öncesi eğitim zorunludur ve kaynaştırma uygulamaları temeline dayalı olarak destek eğitim planları çerçevesinde sürdürülmektedir (MEB, 2000b).

Özel eğitim gerektiren çocukların, bireysel yeterliklerine dayalı gelişim özellikleri dikkate alınarak okul öncesi özel eğitim sınıfları ve okulları da açılabilir. Okul öncesi eğitim sınıfları programı; bireylerin sosyal etkileşim, iletişim ve temel yaşam becerilerini geliştirme, sınıfa, okula ve yaşama uyumlarını arttırmaya yönelik hedefleri içermektedir. Kavrama, dinleme, anlama, anlatma, okuma ve yazmayla ilgili hazırlık çalışmalarını içeren bu programın süresi en fazla bir yıl olarak belirlenmiştir (MEB, 2000b). Zihin engelli bireylerin sosyal gelişimlerinin ve bağımsız bir birey olarak toplum yaşamına katılıp bir iş ve meslek sahibi olmalarının temelinde var olan bilgi ve becerilerin öğretimi aşamasında okul öncesi eğitim önemli rol üstlenmektedir.

1.1.3. İlköğretim

Özel eğitim gerektiren bireyler, ilköğretimlerini özel eğitim okulları ve/veya diğer ilköğretim okullarında sürdürmektedir (MEB, 2000b; MEB, 2004; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2002). Özel eğitim hizmeti sunan ilköğretim okulları; orta

düzyeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan ilköğretim çağı çocukları için, kaynaştırma uygulamalarını esas alarak açılan gündüzlü eğitim kurumlarıdır (MEB, 2000b).

İlköğretim okulları, özel eğitim gerektiren bireylerin kendilerini anlamasını, olumlu insan ilişkileri kurmasını, sosyal, teknolojik ve fiziki çevreye uyum sağlamasını, bağımsız yaşam becerilerini geliştirmelerini amaçlamaktadır. Bu okullarda ilköğretim programına paralel olarak türkçe, matematik, hayat bilgisi, fen bilgisi, sosyal bilgiler, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi, resim-iş, beden eğitimi, iş eğitimi, trafik ve ilk yardım eğitimi, bireysel ve toplu etkinlik, toplumsal uyum becerileri derslerine yer verilmektedir (MEB, 2000c).

1.1.4. Eğitim Uygulama Okulu

Eğitim uygulama okulları, genel eğitim programlarından yararlanamayan okul öncesi ve zorunlu ilköğretim çağındaki, ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocukların devam ettiği gündüzlü özel eğitim kurumlarıdır. Eğitim uygulama okullarında hayat bilgisi, beden eğitimi, resim-iş, müzik, dil eğitimi, okuma-yazmaya hazırlık, matematik, beslenme bilgisi, trafik ve ilkyardım eğitimi derslerine yer verilmektedir (MEB, 2000b).

Eğitim uygulama okulunun süresi sekiz yıldır. Öğrenciler ilgileri, istekleri ve yeterlikleri ölçüsünde yedinci ve sekizinci sınıflarda uygun iş eğitimi ve uygulama programlarına yöneltilmektedirler. Okulu bitiren öğrencilere, “Eğitim Uygulama Okulu Diploması” verilmektedir. Ancak, bu diploma ilköğretimi bitirmeyi şart koşan okullara girme hakkını tanımamaktadır. Okulu bitiren öğrenciler; aile, öğretmen ve okul yönetimince alınan yöneltme kararı doğrultusunda yaygın eğitim programlarına, iş eğitim merkezlerine yöneltilmektedir (MEB, 2000b).

1.1.5. İş Eğitim Merkezi

İş eğitim merkezleri, eğitim uygulama okullarını bitiren veya zorunlu eğitim çağı dışında kalan zihinsel öğrenme yetersizliği olan bireyler ve/veya genel eğitim

programlarından yararlanamayan özel eğitim gerektiren bireylerin; temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme gereksinimlerini karşılamak, topluma uyumlarını sağlamak, onları işe hazırlamak amacıyla farklı konu ve sürelerde meslek kurslarının düzenlendiği, gündüzlü özel eğitim kurumlarıdır (MEB, 2000b).

İş eğitim merkezleri programında, teorik ve grup eğitimi, sosyal ve eğitsel etkinlikler, beslenme bilgisi ve uygulamalı iş eğitimi adı altında beş farklı ders yer almaktadır (MEB, 1999). Kurs bitiminde kursiyerlere “Kurs Katılım Belgesi” verilmektedir. Kursiyerler ilgi, istek ve yeterlikleri ölçüsünde işe yöneltilmektedirler (MEB, 2000b).

1.1.6. İş Okulu

İş okulları, ilköğretimlerini tamamlayan 21 yaşından gün almamış; orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan bireyler veya ilköğretimlerini tamamlayıp genel ve mesleki orta öğretim programlarına devam edemeyecek bireylere yönelik olarak açılan gündüzlü özel eğitim kurumlarıdır. Bu kurumların amacı; bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme gereksinimlerini karşılamak, topluma uyumlarını sağlamak, işe ve mesleğe hazırlamaktır. İş okuluna devam eden öğrencilere, kültür derslerinin yanı sıra, okuldaki atölyelerde gerekli teorik bilgiler verilmekte ve uygulamalı iş eğitimi yoluyla temel bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır (MEB, 2004).

İş okullarında sınıf mevcudu en fazla 10 öğrenci ile sınırlandırılmış ve etkinlik süreleri en az yedi saat olarak belirlenmiştir (MEB, 2004). İş okulu programı, ilk yılı hazırlık olmak üzere dört yıldır. Hazırlık sınıflarında öğrencilere kültür dersleri ve okuldaki atölyelerde gerekli teorik bilgiler verilmekte, uygulamalı iş eğitimi yoluyla temel bilgi ve beceriler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü sınıflarda bireye kültür dersleri ile yönlendirildiği mesleki eğitim dersleri verilmektedir (MEB, 2004).

Birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencileri ilgi, istek ve yeterlikleri doğrultusunda İzleme ve Yönelme Kurulu kararı ile işyerlerine yerleştirilmektedir. Hazırlık sınıflarında iş yerlerine yönlendirilme yapılmamaktadır. İşe yerleştirilen öğrenciler iş

yeri koordinatör öğretmenince gözlenerek izleme formu oluşturulmaktadır. İş yeri koordinatör öğretmeni ve işveren tarafından yapılan değerlendirmeler İzleme ve Yönelme Kurulu tarafından değerlendirilerek öğrencinin iş yerine devam edip edemeyeceği kararı verilmektedir. İş yerine uyum sağlayamayan öğrencilerin iş yeri, kurulca değiştirilmekte veya bu öğrenciler eğitimlerine okuldaki atölyelerde devam etmektedirler. Bu öğrenciler farklı iş yeri ortamlarında denenmekte ve izlenmektedir. İşe yerleştirilen öğrenciler kültür derslerini haftada bir gün okulda, beceri eğitimini dört gün işletmelerde görmektedir (MEB, 2004). İşe yerleştirilmiş ve çalışmaya devam eden öğrencilerin, iş yeri koordinatör öğretmeni tarafından belirli periyotlarla ziyaret edilerek mezuniyet sonrası izleme çalışmaları devam ettirilmektedir.

Dönem sonlarında öğrencilere “İş Okulu Dönem Sonu Başarı Belgesi” verilmektedir. Programı tamamlayan öğrencilere ise “İş Okulu Diploması” verilmektedir. Ancak, bu diploma yüksek öğrenime girme hakkını tanımamaktadır. Bu öğrenciler veli, öğretmen ve okul yönetiminin alınan yönelme kararı doğrultusunda yaygın eğitim programlarına, işe ve mesleğe yöneltilmektedir (MEB, 2004).

İş okulu programında; milli eğitimin amaçları, milli eğitimin temel ilkeleri, özel eğitim kurumlarının amaçları, özel eğitimin ilkeleri, orta düzeyde öğrenme yetersizliği olan çocukların genel özellikleri, programın uygulanmasıyla ilgili esaslar, bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması, öğretim yöntemleri, öğretimde kullanılan ipuçları, eğitim ortamlarının düzenlenmesi ve aile eğitimi başlıklarına yer verilmektedir. Bunun yanında, türkçe, matematik, beden eğitimi, resim, müzik, din kültürü ve ahlak bilgisi, sosyal hayat dersleri ve öğrenci gereksinimleri, gelişim alanları da dikkate alınarak “İş Eğitimi ve Meslek Ahlakı” adı altındaki derslere de yer verilmektedir. Ayrıca “Özel Eğitim Okulları Seçmeli Dersler Listesi’den” seçmeli ders adı altında seçmeli dersler verilmektedir (MEB, 2005a.).

İş okulu programı, çerçeve program şeklinde hazırlanmıştır. Amaçlar ve davranışlarda, öğrencilerin farklı özellikleri göz önüne alınarak sınıf ve yaş gruplamasına gidilmemiştir. Program, amaç ve davranışları dört yıla yayılacak şekilde ve ihtiyaç duyulması durumunda yeni amaç ve davranışlar oluşturulmasına olanak sağlayacak

şekilde hazırlanmıştır. Bu amaç ve davranışların öğretimi yapılırken, her öğrenci için bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanması ve uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Bunun yanında, bireyselleştirilmiş eğitim programlarının nasıl hazırlanacağı; öğretimin nasıl planlanması gerektiği; ünitelendirilmiş yıllık planların, ders planlarının nasıl hazırlanacağı; kullanılabilir öğretim yöntemlerinin neler olduğu ve nasıl uygulanması gerektiği; ipuçlarının neler olduğu ve nasıl kullanılacağı; eğitim ortamlarının nasıl düzenlenmesi gerektiği ve bulunması gereken birimlerin neler olduğu; aile eğitimi ve aile eğitiminin amaçları açıklanmaktadır (MEB, 2005a.).

İş okullarında mesleki eğitim, iş eğitimi ve meslek ahlakı dersi adı altında verilmektedir. İş eğitimi ve meslek ahlakı dersi alan ve amaçları Tablo 1’de sıralanmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi amaçlar beş alan altında toplanmaktadır. İş hayatına hazırlık alanında 10 amaç, iş öncesi alanında 2 amaç, iş sırası alanında 5 amaç, iş sonrası alanında 2 amaç ve iş hayatına katılma alanında da 3 amaç bulunmaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere, çevre imkanları da göz önünde bulundurularak kurulabilecek atölyeler bir liste halinde verilmektedir (MEB, 2005a.).

Tabloda görülen amaçlar, öğrencilere dört yıl boyunca kazandırılacak biçimde hazırlanmış ve sınıf ayırımına gidilmemiştir. İş eğitimi ve meslek ahlakı dersiyle öğrencilere, iş sahibi olmanın yaşamımızdaki önemini kavratmak, yeteneklerine uygun mesleği/işi seçebilmelerine yardımcı olmak, iş yerinde olumlu ilişkiler kurmalarını sağlamak ve iş ahlakı kazandırmak amaçlanmaktadır (MEB, 2005a.). Bunun yanında okuldaki atölyelerin bir iş yeri gibi düşünülerek, öğrencilere mesleklerin tanıtımı; iş seçimlerini doğru şekilde yapmaları; iş yeri kurallarının öğretimi; iş sorumluluğunun verilmesi; iş yapma ile ilgili temel bilgi ve beceriler; atölyelerdeki araç gereçlerin tanıtımı, kullanımı, bakımı, düzeni ve temizliği; temiz, düzenli ve planlı iş yapma becerileri; zaman ve malzeme bakımından ekonomik olma; güvenlik önlemleri; işe uygun giyinme; ürettiklerini koruma alışkanlıkları gibi bilgi, beceri ve davranışların kazandırılması gerektiği belirtilmektedir (MEB, 2005a.).

Tablo 1. İş Eğitimi ve Meslek Ahlakı Dersi Alanları ve Amaçları

ALANLAR	AMAÇLAR
A. İş hayatına hazırlık	<ol style="list-style-type: none"> 1. İşin hayatımızdaki önemini bilir. 2. Çalışmanın ve üretici olmanın yararlarını fark eder. 3. İş ahlakının gerektirdiği davranışların farkında olur. 4. Çalışacağı iş alanları ile ilgili meslekleri tanır. 5. İlgi ve yeteneklerinin farkında olur. 6. İş yerini tanır. 7. İş yeri kurallarını bilir. 8. İş yerine gidiş dönüşlerde yapılması gerekenleri bilir. 9. Ücretin anlamını bilir. 10. İş yerinde olumlu ilişkiler kurar.
B. İş öncesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Çalışmalarda kullanılacak araç gereçleri tanır. 2. İşe hazırlık yapar.
C. İş sırası	<ol style="list-style-type: none"> 1. İş yeri kurallarına uyar. 2. Çalışırken güvenlik tedbirlerini uygular. 3. Planlı iş yapma becerisi geliştirir. 4. Araç ve gereçlerin kullanımına özen gösterir. 5. Grup çalışması yapmaya istekli olur.
D. İş sonrası	<ol style="list-style-type: none"> 1. Temiz ve düzenli olmaya özen gösterir. 2. Üretici olmanın hazzını duyar.
E. İş hayatına katılma	<ol style="list-style-type: none"> 1. İş ararken yapılması gerekenleri bilir. 2. İş başvurusuyla ilgili yapılması gerekenleri bilir. 3. İş görüşmesiyle ilgili yapılması gerekenleri bilir.

1.2. Mesleki Eğitim ve İstihdam

T.C. Anayasası'nın 61. maddesi devleti, engellileri korumakla ve toplum hayatına uyumlarını sağlayıcı önlemleri almakla görevlendirmektedir. Alınacak önlemlerden biri mesleki eğitim, diğeri ise istihdamdır. Engelli bireylere verilen mesleki eğitim, istihdam ve bakım hizmetlerinde yetersizlikler görülmektedir. Bu yetersizliklerin ötesinde, engelli birey toplumsal hayata katılamamakta; devletin sağladığı hizmetlere ulaşamamakta ve toplumdan izole bir şekilde hayatını sürdürmektedir. Bunun nedenlerinden biri, mesleki eğitim olanaklarının yetersiz olmasıdır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005b; 2005d).

Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nca 1999 yılında düzenlenen komisyon raporlarında engelli bireylerin, çocukluktan başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar geçen süre içinde bir mesleğe karar verme konusunda bazı engellerle karşılaştığı belirtilmektedir. Bu engellerin, bireyin engelinden kaynaklandığı gibi, bireyi mesleğe hazırlayan programların olmayışından da kaynaklanabildiği belirtilmektedir. Bu nedenle engellilerin, uygun bir mesleğe yönlentilmeleri bakımından hangi eğitim kademesinde olursa olsunlar, okuldan işe geçişte engel ve özelliklerine uygun bir işe yerleşebilmeleri ve bu işte en yüksek verimliliğe ulaşabilmeleri için mesleğe hazırlık programlarından geçmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı I. Özürlüler Şurası, 1999).

Toplumdaki her insan gibi zihin engelli bireylerin de varolan yeteneklerine dayalı olarak kendilerini geliştirip, yaşamlarını bağımsız bir şekilde devam ettirebilmelerinin temel şartı; herhangi bir iş ve meslek alanında, o iş ve mesleği en iyi şekilde yapabilecek düzeyde eğitilmeleri, beceriler ile donatılmaları, fırsat ve elverişli ortamlar yaratılarak iş yaşamlarına dahil edilmeleri ile mümkündür. Bu noktada da karşımıza mesleki eğitimin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005d).

Sosyal yaşamın, iş değeri üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde; zihin düzeyi ne olursa olsun herkesin bir iş ve meslek alanında yaşamını devam ettirebilecek kadar

bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. İş sahibi olabilmek, engellilerin başkalarına yük olmadan toplumda yer edinmelerini sağlayan önemli bir etmen olarak görülmektedir. Ancak, engellilerin istihdamında gerek diğer ülkelerde gerekse ülkemizde yoğun sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların kökeninde, engellilerin çalışma yeterliklerine olan güvensizlik bulunmaktadır. Ayrıca, engellilerin eğitim yetersizliklerinden dolayı, iş ortamlarında talep edilen niteliklere sahip olmamaları da istihdam edilebilme şanslarını olumsuz yönde etkilemektedir (Ergün, 2005; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005a; 2005e). Bu nedenle zihin engelli bireylerin eğitimlerinde, bağımsız yaşam becerilerinin en üst basamağı olan mesleki becerilerin kazandırılmasına özel önem verilmelidir. Eğitim bütünlüğü içerisinde, engellilerin de diğer bireylerle birlikte mesleki eğitim olanaklarından yararlanmaları ve ülkenin ihtiyaç duyduğu kalifiye birer eleman olarak yetiştirilmesi, günümüz çağdaş toplumları tarafından benimsenen ve kabul gören bir anlayıştır (Baran, 2003).

Engelliler çalışma yaşamında birçok güçlüklerle karşılaşmakta, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre istihdamları az ya da çok yapılabilmektedir. Dünya nüfusunun %10'unun engelli olduğu; gelişmiş ülkelerde bu oranın dünya ortalamasının altına düştüğü, gelişmekte olan ülkelerde ise üstüne çıktığı tahmin edilmektedir. Avrupa Birliği'ne dahil ülkelerde, engellilerin istihdamında birçok sorunun olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği Ülkeleri'nde, son 20 yılda sakatlık yardımıyla yararlanan engellilerin sayılarının büyük oranda olduğu belirtilmektedir (Ergün, 2005). Bu durum, engellilerin iş gücünün dışında tutulmaya çalışıldığını gösterebileceği gibi; çağımızda yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler nedeniyle, engellilerin yapabilecekleri işlerin makineler tarafından yapılmasını ve engellilerin işgücünün dışında kalmasını da beraberinde getirmiş olabilir (MEB, 1991).

Türkiye'de de durumun bundan farklı olduğu söylenememektedir. Engellilerin işgücüne katılımları ile ilgili verilere bakıldığında, yaklaşık %78'inin işgücüne dahil olmadığı görülmektedir. İşgücüne dahil olan yaklaşık %22'lik oranın ise yalnız yaklaşık %20'si istihdam edilebilmektedir. Bu durum, engellilerin üretim dışı ve tamamen başkalarına bağımlı olduğunun bir göstergesidir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005d).

Engellilerin çalışma yaşamına katılmasına ilişkin ciddi fiziksel ve psikolojik engeller bulunmaktadır. Bu engellere neden olan pek çok faktörden birisi de engelli olmanın beceri ve başarı eksikliğini, dolayısıyla, verimsizliği beraberinde getireceği beklentisidir. Oysa sağlıklı yaklaşım ve uygulamalarla engellilerin pek çok insandan daha başarılı olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Engellilerin istihdamını arttırmanın yollarından birisi de engelli kişilerin çalışma yaşamında uygun koşullar sağlandığında engelli olmayan kişiler kadar verimli olabildikleri; engelli bireyleri çalıştırmanın başka ne gibi yararları olacağı konusunda işverenlerin bilinçlendirilmesidir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005a).

Engelli bireylerin, normal bireylere göre istihdam edilmeye çok daha fazla ihtiyaçları bulunmaktadır. Engellilerin istihdam sorununun çözülmesi hem kendilerinin hem de ailelerinin üretim yaşamına katılmasının yanı sıra, bağımsız yaşama ve yaşam kalitelerinin artmasını sağlayacak tek yoldur (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005d). Bu amaçla, Türkiye’de çeşitli yasal düzenlemelere gidilmektedir. Zihin engellilerin mesleki eğitimleri ve istihdamlarına ilişkin genel ilke ve uygulamaların nasıl yapılacağı yasalarda açıklanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın, özel eğitim gerektiren bireylerin milli eğitimin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasların düzenlendiği; Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde konuyla ilgili maddeler yer almaktadır. Yönetmeliğin 30. maddesinde özel eğitim gerektiren bireyleri işe ve mesleğe hazırlamak amacıyla uygun programların hazırlanıp uygulanmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir. İlgili yönetmeliğin 38. maddesinde özel eğitim gerektiren bireyler için açılan iş eğitim merkezlerinin yapı, program ve işleyişine ilişkin konulara değinilmektedir. Yönetmeliğin 39. maddesinde ise özel eğitim gerektiren bireyler için açılan iş okullarının yapı, program, işleyiş, yöneltme ve izleme konularında gerekli düzenlemelere yer verilmektedir (MEB, 2000b; MEB, 2004).

Özürllüler İdaresi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 571 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de mesleki rehabilitasyon ve mesleki eğitim ile ilgili 2. madde/d bendinde "istihdamın, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonla birlikte gerçekleştirilmesi" ibaresi yer almaktayken, 3. madde/a bendi ve 10. madde/a,b ve c bendinde mesleki rehabilitasyon ve istihdam konularında ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışma içine girilmesi, projeler hazırlayıp mesleki rehabilitasyonu yaygınlaştırılması konularına yer verilmektedir (T.C. Özürllüler İdaresi Başkanlığı, 2002).

İstihdam konusunda yaşanan bu sorunlardan dolayı, Özürllüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2005-2010 yıllarını kapsayan acil eylem planı hazırlanmıştır. Bu planda, istihdam konusunda Türkiye'ye uygun modeller geliştirilmesi gerektiği ve bunun da nasıl yapılabileceği açıklanmaktadır. İstihdam konusunda, alternatif istihdam yöntemlerinin hayata geçirilmesi; engellilerin kendi işlerini kurabilmeleri için desteklenmesi; engellilerin istihdamında başarılı sonuçlar almış ülkelerde var olan istihdam yöntemlerinin Türkiye'ye uyarlanması gerektiğinden söz edilmektedir. Bu modellerden bazıları; korumalı istihdam, destekli istihdam, iş koçluğu vb. istihdam yöntemleri olarak sayılmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı, 2005f).

Sonuç olarak, engelli bireyler istihdam problemleriyle karşı karşıyadırlar. Bu ulusal ekonominin ifadesinde, insan kaynaklarının kaybolması anlamına gelmektedir. Engelli bireylerin istihdamına çok çeşitli faktörler etki edebilmektedir. Engelli bireylerin istihdamı ile ilgili yasal düzenlemelere gidilmiş olmasına rağmen, engelli bireyler arasında işsizlik oranı oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu konuda yasalardaki kavram kargaşası tek başına etkili olmamakta; işverenlerin engelli bireyleri işe alınmasına ve normallerle birlikte çalıştırılmasına yönelik olumsuz tutumları ve önyargıları da bu bireylerin işgücüne katılmalarını önemli ölçüde etkilemektedir (Özmen, 1996).

Türkiye'de zihin engellilerin istihdamı konusunda öncelikle engellilerin ve ailelerinin bilinçlendirilmesi, daha sonra da devlet ve gönüllü kuruluşlar aracılığı ile işverenlerin istihdam için engellileri uygun aday olarak görmelerini sağlamak gerekmektedir (Baran, 2003; Ergün, 2005). Ayrıca, zihin engellilerin istihdam edilebilmesi için onlara uygun

eğitim ortamlarının, araç gereçlerin, yetişmiş personelin ve onlara mesleki becerileri, yeterlikleri kazandıracak olan mesleki eğitim programlarının hazırlanması ve mesleki eğitim çalışmalarında mesleki eğitim becerilerine yönelik etkinliklere yeterince yer verilmesi gerekmektedir (573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 1997; Boran, 2000).

1.3. Problem

Zihin engelli bireylerin yaşamlarını bağımsız olarak sürdürebilmeleri için, toplumda gerekli olan becerileri kazanmaları, topluma uyumlu, üretken insanlar olmaları, toplumsal yeterliklerini geliştirebilmeleri gerektiği I. Özel Eğitim Konseyi Raporları'nda (1991) belirtilmektedir. Zihin engelli bireylerin, bu yeterlik ve becerileri edinebilmeleri ise onlara sunulan eğitim hizmetlerine ve eğitimin kalitesine bağlanmaktadır (Böcü-Boran, 2000). Zihin engelli bireylerin güven duygularını geliştirmek, gerçekçi benlik kavramı kazandırmak ve en önemlisi başkalarına bağımlılıklarını azaltmak için onlara en iyi yapabilecekleri işi öğreterek bir meslek ve iş sahibi olmalarını sağlamak gerekmektedir (Akçamete,1989).

Akçamete (1989), toplumda zihinsel düzeyi ne olursa olsun bir meslek ve iş sahibi olmayan bireylerin sosyal ve ekonomik güvenden yoksun bir yaşam sürdürdüklerini belirtmektedir. Bu nedenle, zihin engelli bireylerin mesleğe hazırlanma ile ilgili yeterliklere, yeterli düzeyde sahip olmalarının onlar için ayrı ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü, zihin engelli bireylerin mesleki eğitim programları ile istihdamı arasında çok yakın bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Cavkaytar, 1999).

Zihin engelli bireylerin istihdamı, engellilerin istihdamı ile ilgili çıkarılan yasalarda yeterince yer verilmemesine rağmen, az da olsa yapılabilmektedir. Ancak, zihin engelli bireylerin istihdam edilebilmeleri kadar istihdam edildikleri işlerde kalıcı olabilmeleri de çok önemlidir. Zihin engelli bireylerin istihdam edildikleri işlerde kalıcı olabilmelerinin yollarından birini de zihin engelli bireylerin öğretim programlarında, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yeterince yer verilmesi ve bu becerilerle ilgili yeterliklerin öğrencilere kazandırılmış olması oluşturmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005a.).

Alanyazın tarandığında Türkiye’de zihin engelli bireylerin mesleki eğitimi, öğrencilerin yeterlik düzeyleri ve istihdamıyla ilgili sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Yapılan bir araştırmada, Türkiye’de engellilere hizmet sunan örgütlerin yapıları, işleyişleri ve bu örgütlerin engellilere sağlamaya çalıştığı ekonomik ve sosyal şartlar ayrıntılı bir biçimde ele alınmış; engellilerin eğitim ve istihdam sorunları ve bu sorunlar için çözüm yolları ortaya konulmuştur (Soyal, 1993). Diğer bir araştırmada, mesleki rehabilitasyon merkezine devam eden engellilerden, iş kurslarına seçilenlere uygulanan Fizik Tedavi Rehabilitasyon Programı’nın etkililiği incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda uygulanan programın iş kurslarındaki başarıyı arttırdığı, çalışma kapasitesi üzerinde olumlu etki yaptığı ve iş verimliliğini arttırdığı belirtilmiştir (Erbahçeci, 1992). Diğer bir araştırmada ise, yurt dışında yapılan bir çok araştırma bulgusu incelenmiş; işverenlerin engelli bireylerin işe alınmasına ve bu bireylerle birlikte çalışılmasına yönelik tutumlarında, engelin türü, derecesi, işverenlerin engelli bireylerle olan etkileşimleri, işverenlerin engelli işçilerle olan daha önceki iş deneyimleri, işyerindeki çalışan sayısı, işverenin cinsiyeti, eğitim düzeyi gibi değişkenlerin etkili olduğu bulunmuştur (Özmen, 1996). Zihin engellilerin istihdamına ilişkin “Türkiye’de özürülülerin büro hizmetlerinde istihdam edilmesi açısından mesleki eğitimin önemi” başlıklı çalışma sonucunda, engellilerin istihdamı konusunda mesleki eğitimin büyük önem taşıdığı, mevcut yasal düzenlemelerin yanı sıra, kaliteli düzeyde mesleki eğitim sunularak yapılacak yeni yasal düzenlemelerle istihdamın arttırılabileceği belirtilmiştir (Böcü-Boran, 2000).

Baran (2003) ise yapmış olduğu araştırmada, işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerinin neler olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda işverenlerin, zihin engelli bireylerin istihdamlarında sorumluluk, teknoloji, uyum, ekip çalışması, iletişim ve akademik beceriler aradıkları ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra zihin engelli bireylerin iş ve işyeri deneyimlerinin arttırılmasının ve işe göre hazırlanmalarının önemli olduğu; okulun, toplumu ve aileleri bilgilendirmenin yanı sıra bu konulara da ağırlık vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu araştırma, eğitici personelin zihin engelli bireylerin eğitim programlarında mesleki eğitimle ilgili hangi becerilerin öğretimine ağırlık vermesi gerektiği ve öğrenci yeterliklerinin neler olması gerektiği konularına ışık tutması bakımından dikkate değer görülmüştür.

Önceki bölümlerde de açıklandığı gibi iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklerine yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlendiği bir çalışma henüz yapılmamıştır. Araştırma konusu, zihin engelli bireylerin iş yaşamına en iyi şekilde hazırlanarak istihdam edilebilmeleri ve istihdam edildikleri işlerde kalıcı olabilmelerine ışık tutabilme gereksiniminden kaynaklanmıştır.

1.4. Amaç

Bu araştırmanın amacı; zihin engellilere yönelik iş okullarında atölyelerde görevli eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin, öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumları nedir?
2. Eğitici personelin, mesleğe hazırlık alt alanlarındaki becerilerle ilgili etkinliklere yer verme durumları nedir?
3. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşleri nedir?
4. Atölye öğretmenleri, öğrencileri alt alanlarda ne düzeyde yeterli görmektedir?

1.5. Önem

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulguların; zihin engelli öğrencileri, iş yaşamına hazırlayan iş okullarının atölyelerinde görevli eğitici personelin; mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin zihin engelli öğrencilerin bu yeterliklere ne düzeyde sahip oldukları ile ilgili görüşlerinin bilinmesi; iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personele, mesleğe hazırlık

becerilerine yönelik etkinliklere ne sıklıkla yer vermeleri gerektiği konusunda yol göstereceği umulmaktadır.

Zihin engelli bireylerin, mezuniyet sonrası yaşamlarında önemli sorunlardan biri istihdamdır. Bu araştırma sonucunda elde edilen bulguların; iş okullarındaki zihin engelli öğrencilerin mezuniyet sonrası istihdam edilebilmeleri için, hangi yeterliklere ne düzeyde sahip olmaları gerektiği konusunda; atölyelerde görevli eğitici personeli, işverenlerle bilgi alış verişinde bulunmaya yönelteceği umulmaktadır.

1.6. Sayıtlar

1. Katılımcıların, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarını ve mesleki becerilerdeki yeterliklerle ilgili görüşleri belirleme formlarına verdiği yanıtlar içten ve doğru yanıtlardır.

1.7. Sınırlılıklar

Araştırma;

1. Bursa, İstanbul ve Edirne illerinde, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ve bünyelerinde mesleki eğitim veren; en az, bir atölyesi, beş son sınıf öğrencisi ve bir atölye öğretmeni bulunan beş okulun atölyelerinde görevli eğitici personeli ile sınırlıdır.
2. Mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarını ve mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterliklerle ilgili görüşleri belirleme formları ile sınırlıdır.
3. Beş okulda bulunan atölyelerde görevli eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumları ve atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin yeterlilik düzeyleri ile ilgili verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.
4. 2005-2006 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde 17.04.2006 ile 21.04.2006 tarihleri arasında toplanan verilerle sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Atölye öğretmeni: İş ve meslek eğitimi alanlarında, üniversitelerin ilgili fakültelerde eğitim görmüş branş ve teknik öğretmenlerdir.

Beceri: Bir işi yapmak ya da belli bir görevi tamamlamak için gereksinim duyulan niteliklerdir.

Eğitici Personel: Bu araştırmada, iş okulları atölyelerinde görevlendirilmiş, sınıf öğretmenleri, özel eğitim öğretmenleri, sözleşmeli personel, usta öğretici, branş ve teknik öğretmenlerdir.

Öğrenci: Bu araştırmada, zihin engelliler iş okullarındaki son sınıf öğrencilerini ifade etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması ve toplanan verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, zihin engellilere yönelik iş okullarındaki eğitici personelin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlemeye çalışıldığı durum saptamaya yönelik betimsel bir çalışmadır.

2.2. Araştırma Grubu

2005-2006 eğitim-öğretim yılında, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2005 yılı verilerine göre Marmara Bölgesi'nde, dokuz ilde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ve bünyelerinde mesleki eğitim veren 13 ilköğretim ve iş okulu ayrıca dört bağımsız iş okulu bulunmaktadır. Bu 17 okulda kayıtlı toplam 705 orta düzeyde zihin engelli öğrenci ve bu okullarda öğrencilerin atölye derslerini yürütmekle görevli 27 atölye öğretmeni bulunmaktadır (MEB, 2005b).

Araştırma kapsamına dahil edilen okullarda, son sınıfta eğitim gören öğrencilerinin ve atölye öğretmenlerinin, ayrıca öğrencilerin mesleki eğitim gördükleri atölyelerin bulunması koşulu getirilmiştir. Bu nedenle, öncelikle okullardaki öğrencilerin sınıf düzeyleri, atölye öğretmeni ve atölyelerinin bulunup bulunmadığı, okullara telefon yoluyla ulaşılarak belirlenmiştir. Yapılan incelemede bir okulda bir, bir okulda iki, üç okulda üç son sınıf öğrencisi bulunduğu; dört okulda ise son sınıf öğrencisi bulunmadığı ve bir okulda ise atölye öğretmenin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, araştırma kapsamına dahil edilen okullarda en az, beş son sınıf öğrencisinin, bir atölyesinin ve bir atölye öğretmenin bulunması sınırı getirilmiştir. Bu koşulları

sağlayan dört ilköğretim ve iş okulu, ayrıca üç bağımsız iş okulu yapılan telefon görüşmeleri ile belirlenmiştir. Buna göre, yedi okulda 217 son sınıf öğrencisi, 18 atölye öğretmeni, 10 sınıf öğretmeni ve altı usta öğretici (sözleşmeli personel) olmak üzere 34 eğitici personel olduğu saptanmıştır.

Yapılan ön görüşmelerde, iki okul idarecisi işlerinin yoğunluğunu ve bu tür araştırmaların bu yıl içinde çok fazla sayıda yapılması nedeniyle okullarında eğitim-öğretim faaliyetlerinde aksamalar meydana geldiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle böyle bir araştırmaya katılmak istemediklerini belirtmişlerdir. Buna göre araştırma grubunu, beş okulda bulunan ikisi usta öğretici, sekizi sınıf öğretmeni ve 15'i atölye öğretmeni olmak üzere atölyelerde görevli 25 eğitici personel oluşturmuştur. Araştırma grubunu oluşturan, atölyelerde görevli eğitici personelin kişisel özellikleri Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Araştırma Grubunu Oluşturan Eğitici Personelin Kişisel Özellikleri

Özellik	Eğitici Personel Sayısı	Yüzde
Cinsiyet	n	%
Kadın	17	68.00
Erkek	8	32.00
Toplam	25	100.00
Kıdem Yılı	f	%
1	3	12.00
2	1	4.00
3	1	4.00
5	2	8.00
7	1	4.00
8	4	16.00
9	2	8.00
10	2	8.00
12	2	8.00
17	2	8.00
18	3	12.00
30	1	4.00
41	1	4.00
Toplam	25	100.00

Tablo 2. (Devam)

Özellik	Eğitici Personel Sayısı	Yüzde
Atölyelerde çalışma süreleri	f	%
1 yıl	6	24.00
2 yıl	4	16.00
3 yıl	4	16.00
4 yıl	3	12.00
5 yıl	3	12.00
6 yıl	1	4.00
7 yıl	2	8.00
9 yıl	2	8.00
Toplam	25	100.00
Özellik	Eğitici Personel Sayısı	Yüzde
Yaş	f	%
18	1	4.00
24	1	4.00
28	3	12.00
29	2	8.00
30	1	4.00
33	3	12.00
34	1	4.00
35	3	12.00
36	1	4.00
37	1	4.00
38	2	8.00
40	1	4.00
42	2	8.00
45	1	4.00
51	1	4.00
61	1	4.00
Toplam	25	100.00

Araştırma grubunu oluşturan, atölyelerde görevli 25 eğitici personelin 17'si kadın, sekizi erkektir. Eğitici personelin, kıdem yılları bir ile 41 yıl arasında olup, kıdem yılı ortalaması 11,12; atölyelerde çalışma süreleri bir ile dokuz yıl arasında olup, atölyelerde çalışma süreleri ortalaması 3,64; yaşları ise 18 ile 61 yaş arasında olup, yaş ortalaması 35,28'dir. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin ve eğitici personelin kişisel özelliklerine ilişkin sayı ve yüzdeler eklerde verilmiştir.

2.3. Veriler ve Toplanması

Bu araştırmada gereksinim duyulan son sınıf öğrencilerinin okul numaraları, yaş ve cinsiyetlerine ilişkin bilgiler; bu okullardaki eğitici personelin görev aldıkları okulların adına, kıdem yıllarına, atölyelerde çalışma sürelerine, atölye öğretmeni, usta öğretici, sınıf öğretmeni olup olmamalarına, cinsiyetleri ve yaşlarına ilişkin bilgiler “Kimlik Bilgi Formları” (EK 1) ile; eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarına; atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerdeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerine ilişkin bilgiler “Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları” (EK 2) ile elde edilmiştir.

2.3.1. Kimlik Bilgi Formları (Ek 1)

Kimlik bilgi formları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Öğrenci Kimlik Bilgi Formu”, ikinci bölümde “Eğitici Personel Kimlik Bilgi Formu” yer almaktadır. Öğrenci Kimlik Bilgi Formu'nda son sınıf öğrencileri ile ilgili üç soru maddesi; Eğitici Personel Kimlik Bilgi Formu'nda ise eğitici personel ile ilgili altı soru maddesi bulunmaktadır.

2.3.2. Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları (Ek 2)

Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumlarını Belirleme Formu”, ikinci bölümde “Mesleki Becerilerdeki Yeterliliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formu” yer almaktadır.

Formların geliştirilmesinde, Yaşam Merkezli Eğitim Programı’nda (Brolin, 1991) yer verilen bağımsız yaşam beceri alanlarından “Mesleki Rehberlik ve Mesleğe Hazırlama” ve “Yeterlilik Ölçüm Tablosu’nda” yer verilen alt alanlardan yararlanılmıştır. Yaşam Merkezli Eğitim Programı’nda yer verilen bağımsız yaşam beceri alanlarından “Mesleki Rehberlik ve Mesleğe Hazırlama” alanı Türkçe’ye çevrilmiştir. Mesleki Rehberlik ve Mesleğe Hazırlama alanı ile ilgili iş olanaklarını araştırma ve bilme, mesleki fırsatları seçme ve planlama, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme, iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme, yeterli el becerilerine sahip olma olmak üzere beş alt alan ve bunların altında yer alan 28 beceri bulunmaktadır. Ayrıca, yine aynı kaynakta yer alan “Yeterlilik Ölçüm Tablosu” Türkçe’ye çevrilmiştir. Yeterlilik Ölçüm Tablosu’nda da beş alt alan ve bunların altında yer alan 28 yeterlilik bulunmaktadır. Yapılan çevirilerle ilgili üç uzmanın görüşü alınmıştır. Uzman görüşlerine göre “Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumlarını Belirleme Formu” ve “Mesleki Becerilerdeki Yeterliliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formu’nda” yer alan maddelerle ilgili gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Bu düzenlemelerden sonra hazırlanan formlar, özel eğitim alanında üniversitede görev yapan beş uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanların yapı olarak uygun görmedikleri soru maddeleri ifade olarak düzeltilmiştir. Bu düzeltmelerden sonra formlar bir atölye öğretmeni ve atölyelerde görevlendirilen bir sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Ön uygulama sonucunda formlarda yer alan soruların anlaşılır ve istenen bilgileri elde etmeye uygun olup olmadığı konusunda tekrar uzman görüşü alınmıştır. Formlar bu görüşler doğrultusunda gözden geçirilmiş ve son şekli verilmiştir.

Bu düzenlemeler sonucunda mesleğe hazırlık ile ilgili, iş olanaklarını araştırma ve bilme, mesleki fırsatları seçme ve planlama, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme, iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme, yeterli el becerilerine sahip olma olmak üzere beş alt alan ve bunların altında yer alan 28 beceri ve yeterlik ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu beceri ve yeterlikler soru maddesi şeklinde yazılmıştır. Bu soru maddelerinin altısı iş olanaklarını araştırma ve bilme, beşi mesleki fırsatları seçme ve planlama, yedisi işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme, altısı iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme, dördü yeterli el becerilerine sahip olma alt alanları ile ilgilidir.

Formlar ile ilgili birer uygulama yönergesi hazırlanmıştır. Bu yönergelerde araştırmanın amacı ve önemi, kaç soru maddesi bulunduğu, soru maddeleri ile ilgili seçenekler ve bu seçeneklerin nasıl işaretleneceği ve araştırmada gizlilik esası bulunduğu belirtilmiştir. Formların anlaşılabilirliğini değerlendirmek ve sorun olabilecek soru maddelerinde gerekli önlemleri almak amacıyla yapılan ön uygulamalarda, bazı maddelerde (2, 3, 4, 16, 28 maddeler) anlaşılabilirliğin düşük olduğu saptanmıştır. Bu olumsuzluğu gidermek amacıyla Yaşam Merkezli Mesleki Eğitim Programı'ndaki alt amaçlar ve etkinliklerden faydalanılarak, anlaşılabilirliği düşük olan her bir madde için örnekler verilecek şekilde "İpucu Verme Listesi" oluşturulmuştur (EK 3).

Her bir soru maddesinde, eğitici personelin bu becerilerle ilgili etkinliklere yer verme durumlarını belirtebilmeleri amacıyla "hiç" (0 puan), "bazen" (1 puan), "sık sık" (2 puan) seçeneklerine yer verilerek puanlanmıştır. Aynı şekilde atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterliklerin her birinde ne düzeyde yeterli oldukları ile ilgili görüşlerini belirtebilmeleri amacıyla "yetersiz" (0 puan), "kısmen yeterli" (1 puan), "yeterli" (2 puan) seçeneklerine yer verilmiş ve puanlanmıştır. Buna göre, formlardan alınabilecek en yüksek puan 56, en düşük puan ise sıfırdır.

Araştırmadan elde edilen puanlara göre, formların güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre, eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumları ile ilgili 28 maddelik formun güvenilirlik katsayısı, Cronbach Alfa Katsayısı $\alpha=0,85$ olarak; atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlendiği 28 maddelik formun

güvenirlilik katsayısı $\alpha=0,97$ olarak hesaplanmıştır. Alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan ölçütlere göre; $0,80 \leq \alpha < 1,00$ olması veri toplama araçlarının oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Özdamar, 1997 s.500).

2.3.3. Uygulama

Formların uygulanabilmesi için; Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne başvurulmuş, enstitünün yazısı ile Bursa, İstanbul, Edirne Valilikleri'ne ve Milli Eğitim Müdürlükleri'ne gidilmiş ve gerekli "İzin Onayları" alındıktan sonra uygulamaya geçilmiştir (EK 4).

Araştırmacı bu okullara gitmeden önce, okul idarecileri ile görüşerek kendini tanıttıktan sonra araştırmacının konusu ve amacı hakkında bilgiler vermiştir. Araştırma yapabilmek için gerekli izinleri aldığını belirterek randevu istemiştir. Ayrıca, okullarda bulunan son sınıf öğrencilerinin, mesleki eğitimde görevli eğitici personelin ve atölye öğretmenlerinin en son sayısal durumu tekrar tespit edilmiştir. Formlar bu sayılar dikkate alınarak gerektiği kadar çoğaltılmıştır.

Öğrenci Kimlik Bilgi Formu, araştırmacı tarafından araştırmanın yapılacağı gün okul kayıtları esas alınarak doldurulmuştur. Eğitici Personel Kimlik Bilgi Formu, eğitici personel tarafından Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları'nın uygulanması öncesinde doldurulmuştur.

Uygulama öncesinde, eğitici personele "Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları'nın" sadece birinci bölümü ile ilgili hazırlanan uygulama yönergesi okunmuş ve sormak istediği bir şey olup olmadığı sorulduktan sonra uygulamaya geçilmiştir. Atölye öğretmenlerine ise, sırasıyla formun önce birinci bölümü ile ilgili uygulama yönergesi okunmuş ve sormak istediği bir şey olup olmadığı sorulduktan sonra formun uygulanmasına geçilmiştir. Daha sonra birinci bölümdeki yöntem izlenerek, formun ikinci bölümü de uygulanmıştır.

Araştırmacı, “Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları ve Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formları’ını” uygularken gerektiğinde hazırlanan ipucu listesinden yararlanmışır (Ek 3). Listedeki örnekler dışında hiçbir açıklama yapılmamıştır. Formların uygulandığı kişi, örnek verildiği halde bu maddeyi anlamadığını belirttiğinde örnek tekrar edilmiş ve düşünmesi istenmiştir.

Hazırlanan formlar atölye öğretmenlerine ve diğer personele buldukları okullara gidilerek araştırmacı tarafından; 2005-2006 Öğretim Yılı’nın Nisan ayının içerisinde yüz yüze uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın birinci ve ikinci sorularına yanıt bulmak amacıyla, Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumlarını Belirleme Formu’nda yer alan tüm maddeler için eğitici personelin vermiş oldukları cevapların ham puanları hazırlanan tabloya frekans ve yüzdeler olarak işlenmiştir. Eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumları, tüm maddelerle ilgili her bir seçenekteki yüzdelerinin toplanıp ortalamasının alınması ile hesaplanmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın üçüncü ve dördüncü sorularına yanıt bulmak amacıyla, Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formu’nda yer alan tüm maddeler için, atölye öğretmenlerinin öğrencilerin yeterlikleriyle ilgili vermiş oldukları cevapların ham puanları hazırlanan tabloya frekans ve yüzdeler olarak işlenmiştir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşleri, tüm maddelerle ilgili her bir seçenekteki yüzdelerinin toplanıp ortalamasının alınması ile hesaplanmış ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda, iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarına ve atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmanın verilerine ait frekans, yüzde dağılımları ve istatistiksel çözümlenmeler tablolar halinde sunulmuştur.

3.1. Eğitici Personelin, Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları

Eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik her bir etkinliğe yer verme durumlarına ilişkin yüzdeler Tablo 3’de görülmektedir. Tablodaki her bir etkinliğe yanıt veren eğitici personelin, her bir seçenekteki yüzdelerinin ortalaması alınarak genel bir oran elde edilmiştir. Buna göre, eğitici personelin %51,14’ünün mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sık sık; %40,57’sinin bazen yer verdiği ve %8,29’unun da hiç yer vermediği görülmektedir. Bu durum, eğitici personelin ancak yarısının mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sık sık yer verdiği; diğer yarısının ise bazen ya da hiç yer vermediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklerin tamamına verdikleri yanıtların yüzdelerine bakıldığında; bazı etkinliklerde yoğunlaşma gözlenmektedir.

Tablo 3’de görüldüğü gibi, eğitici personelin %92’si işlere elinin yatkın olması; %80’i kaliteli iş için gerekli olanları karşılama; %76’sı fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme becerileri ile ilgili etkinliklere sık sık yer vermektedir. Eğitici personelin, %64’ü işleri mesleki kategorilere göre sınıflandırma; %60’ı ana mesleki ilgileri belirleme; %56’sı gerçekçi mesleki seçimler yapma, uygun ve olası

Tablo 3. Eğitici Personelin Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumları

BECERİLER	Hiç		Bazen		Sık Sık	
	f	%	f	%	f	%
I. İş olanaklarını araştırma ve bilme						
1. İşin kazanç açısından boyutlarını belirleme.	1	4	9	36	15	60
2. Mesleğe ve eğitime ilişkin bilgi kaynaklarını belirleme.	1	4	11	44	13	52
3. İş aracılığıyla elde edilen kişisel değerleri belirleme.	2	8	10	40	13	52
4. İş aracılığıyla elde edilen toplumsal değerleri belirleme.	1	4	12	48	12	48
5. İşleri mesleki kategorilere göre sınıflandırma.	5	20	16	64	4	16
6. Yerel mesleki ve eğitim olanaklarını araştırma.	5	20	13	52	7	28
II. Mesleki fırsatları seçme ve planlama						
7. Gerçekçi mesleki seçimler yapma.	4	16	14	56	7	28
8. Uygun ve olası işlerin gereklerini belirleme.	2	8	14	56	9	36
9. Mesleki ilgi ve yetenekleri belirleme.	2	8	10	40	13	52
10. Ana mesleki ilgileri belirleme.	2	8	15	60	8	32
11. Ana mesleki gereksinimleri belirleme.	3	12	10	40	12	48
III. İşe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme						
12. Kuralları gözleme ve talimatlara uyma.	0	0	10	40	15	60
13. Devamın ve dakik olmanın önemini kavrama.	0	0	9	36	16	64
14. Denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama.	2	8	13	52	10	40
15. Mesleki güvenlik bilgisine sahip olma.	1	4	8	32	16	64
16. Diğerleri ile çalışma.	0	0	7	28	18	72
17. Kaliteli iş için gerekli olanları karşılama.	0	0	5	20	20	80
18. Tatmin edici bir seviyede çalışma.	1	4	6	24	18	72
IV. İş arama ve sahip olduğu işi sürdürme						
19. İş arama.	5	20	12	48	8	32
20. İşe başvurma.	4	16	14	56	7	28
21. İş için görüşme yapma.	6	24	9	36	10	40
22. Mezun olduktan sonra işe nasıl uyum sağlayacağını bilme.	1	4	12	48	12	48
23. Bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma.	0	0	13	52	12	48
24. İş yerindeki değişimlere nasıl uyum sağlayacağını bilme.	2	8	13	52	10	40
V. Yeterli el becerilerine sahip olma						
25. Fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme.	0	0	6	24	19	76
26. Yeterli denge ve koordinasyon sağlama.	1	4	7	28	17	68
27. İşlere elinin yatkın olması.	0	0	2	8	23	92
28. Duyusal ayırt edebilme yetisine sahip olma.	6	24	5	20	14	56

işlerin gereklerini belirleme ve işe başvurma becerileri ile ilgili etkinliklere bazen yer vermektedir. Eğitici personelin, %24'ü iş için görüşme yapma ve duyuşal ayırt edebilme yetisine sahip olma; %20'si iş arama, işleri mesleki kategorilere göre sınıflandırma ve yerel mesleki ve eğitim olanaklarını araştırma; %16'sı işe başvurma ve gerçekçi mesleki seçimler yapma becerileri ile ilgili etkinliklere hiç yer vermemektedir.

Araştırma bulgularına göre, eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklerden, daha çok atölye uygulamalarına dayalı olan etkinliklere sık sık yer vermesi; teorik bilgilere dayalı olan etkinliklere ise bazen ya da hiç yer vermemesi dikkat çekicidir. Bu durum, eğitici personelin atölye uygulamalarına dayalı becerilere yönelik etkinlikleri daha önemli görmelerinden ya da öğrencilerin gereksinimleri ve ilgilerinden kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, zihin engelli öğrencilere akademik ve teoriye dayalı bilgilerin verilmesinde gözlenen güçlükler, teorik bilgilere dayalı becerilere yönelik etkinliklere bazen ya da hiç yer vermemelerine neden olmuş olabilir. Bu bilgi ve beceriler diğer akademik derslerle desteklenerek öğrencilere kazandırılabilir.

3.2. Eğitici Personelin, Mesleğe Hazırlık Alt Alanlarındaki Becerilerle İlgili Etkinliklere Yer Verme Durumları

Eğitici personelin, alt alanlara yönelik etkinliklere yer verme durumlarına ilişkin yüzdellik oranlar Tablo 3'de görülmektedir. Tabloda, alt alanlardaki her bir etkinliğe yanıt veren eğitici personelin, her bir seçenekteki yüzdellik oranlarının ortalaması alınarak genel bir oran elde edilmiştir. Bu doğrultuda eğitici personelin alt alanlara yer verme durumları belirlenmiş ve her bir alt alan ayrı ayrı ele alınmış ve yorumlanmıştır.

Tabloda iş olanaklarını araştırma ve bilme alt alanındaki seçeneklerin yüzdelliklerinin ortalaması alındığında, eğitici personelin %42,7'sinin bu alt alana ilişkin etkinliklere sık sık yer verdiği; %47,3'ünün bazen yer verdiği ve %10'unun ise hiç yer vermediği görülmektedir. Eğitici personelin, iş olanaklarını araştırma ve bilme alt alanındaki becerilere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdellik oranlarına bakıldığında; bazı etkinliklerde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, eğitici personelin %60'ı işin kazanç açısından boyutlarını belirleme becerisi ile ilgili

etkinliklere sık sık; %64'ü ise işleri mesleki kategorilere göre sınıflandırma becerisi ile ilgili etkinliklere bazen yer vermektedir. Eğitici personelin, bu alt alanda hiç yer vermediği etkinliklerin ise çok azınlıkta olduğu söylenebilir.

Tabloda mesleki fırsatları seçme ve planlama alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, eğitici personelin %39,2'sinin bu alt alana ilişkin etkinliklere sık sık yer verdiği; %50,4'ünün bazen yer verdiği ve %10,4'ünün ise hiç yer vermediği görülmektedir. Eğitici personelin, mesleki fırsatları seçme ve planlama alt alanındaki becerilere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı etkinliklerde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, eğitici personelin %52'si mesleki ilgi ve yetenekleri belirleme becerisi ile ilgili etkinliklere sık sık; %60'ı ise ana mesleki ilgileri belirleme becerisi ile ilgili etkinliklere bazen yer vermektedir. Eğitici personelin, bu alt alanda hiç yer vermediği etkinliklerin ise çok azınlıkta olduğu söylenebilir.

Tabloda işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, eğitici personelin %64,6'sının bu alt alana ilişkin etkinliklere sık sık yer verdiği; %33,1'inin bazen yer verdiği ve %2,3'ünün ise hiç yer vermediği görülmektedir. Eğitici personelin, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanındaki becerilere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı etkinliklerde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, eğitici personelin %80'i kaliteli iş için gerekli olanları karşılama becerisi ile ilgili etkinliklere sık sık; %52'si denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama becerisi ile ilgili etkinliklere bazen yer vermektedir. Eğitici personelin, bu alt alanda hiç yer vermediği etkinliklerin ise çok azınlıkta olduğu söylenebilir.

Tabloda iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, eğitici personelin %39,3'ünün bu alt alana ilişkin etkinliklere sık sık yer verdiği; %48,7'sinin bazen yer verdiği ve %12'sinin ise hiç yer vermediği görülmektedir. Eğitici personelin, iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanındaki becerilere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına

bakıldığında; bazı etkinliklerde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, eğitici personelin %48'i mezun olduktan sonra işe nasıl uyum sağlayacağını bilme ve bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma becerileri ile ilgili etkinliklere sık sık; %56'sı işe başvurma becerisi ile ilgili etkinliklere bazen yer vermektedir. Eğitici personelin, bu alt alanda hiç yer vermediği etkinliklerin ise çok azınlıkta olduğu söylenebilir.

Tabloda yeterli el becerilerine sahip olma alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, eğitici personelin %73'ünün bu alt alana ilişkin etkinliklere sık sık yer verdiği; %20'sinin bazen yer verdiği ve %7'sinin ise hiç yer vermediği görülmektedir. Eğitici personelin, yeterli el becerilerine sahip olma alt alanındaki becerilere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı etkinliklerde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, eğitici personelin %92'si işlere elinin yatkın olması becerisi ile ilgili etkinliklere sık sık; %28'i yeterli denge ve koordinasyon sağlama becerisi ile ilgili etkinliklere bazen yer vermektedir. Eğitici personelin, bu alt alanda hiç yer vermediği etkinliklerin ise çok azınlıkta olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre, eğitici personelin yarısından fazlasının yeterli el becerilerine sahip olma, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanlarına sık sık yer verdiği; yarısına yakınının ise mesleki fırsatları seçme ve planlama, iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme, iş olanaklarını araştırma ve bilme alt alanlarına bazen yer verdiği görülmektedir. Eğitici personelin, daha çok atölye uygulamalarına dayalı alt alanlara sık sık yer verdiği; teorik bilgilere dayalı alt alanlara ise genellikle bazen yer verdiği söylenebilir.

3.3. Atölye Öğretmenlerinin, Öğrencilerin Mesleğe Hazırlık Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri İle İlgili Görüşleri

Araştırmada haklarında veri toplanan 84 son sınıf öğrencisinin, 15'i kız, 69'u erkektir. Öğrencilerin yaşları ise 18 ile 24 yaş arasında olup, yaş ortalaması 20,39'dur. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşleri Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4. Atölye Öğretmenlerinin, Öğrencilerin Mesleğe Hazırlık Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri İle İlgili Görüşleri

YETERLİKLER	Yetersiz		Kısmen Yeterli		Yeterli	
	f	%	f	%	f	%
I. İş olanaklarını araştırma ve bilme						
1. İşin kazanç açısından boyutlarını belirleme.	16	19	29	35	39	46
2. Mesleğe ve eğitime ilişkin bilgi kaynaklarını belirleme.	19	23	32	38	33	39
3. İş aracılığıyla elde edilen kişisel değerleri belirleme.	17	20,2	23	27,4	44	52,4
4. İş aracılığıyla elde edilen toplumsal değerleri belirleme.	17	20	24	29	43	51
5. İşleri mesleki kategorilere göre sınıflandırma.	20	24	36	43	28	33
6. Yerel mesleki ve eğitim olanaklarını araştırma.	22	26	45	54	17	20
II. Mesleki fırsatları seçme ve planlama						
7. Gerçekçi mesleki seçimler yapma.	23	27	31	37	30	36
8. Uygun ve olası işlerin gereklerini belirleme.	21	25	34	40	29	35
9. Mesleki ilgi ve yetenekleri belirleme.	18	21	36	43	30	36
10. Ana mesleki ilgileri belirleme.	19	23	27	32	38	45
11. Ana mesleki gereksinimleri belirleme.	21	25	33	39	30	36
III. İşe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme						
12. Kuralları gözleme ve talimatlara uyma.	7	8,3	38	45,3	39	46,4
13. Devamın ve dakik olmanın önemini kavrama.	10	12	32	38	42	50
14. Denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama.	24	28,6	31	36,9	29	34,5
15. Mesleki güvenlik bilgisine sahip olma.	8	10	38	45	38	45
16. Diğerleri ile çalışma.	8	9,5	31	36,9	45	53,6
17. Kaliteli iş için gerekli olanları karşılama.	15	17,9	40	47,6	29	34,5
18. Tatmin edici bir seviyede çalışma.	14	17	36	43	34	40
IV. İş arama ve sahip olduğu işi sürdürme						
19. İş arama.	28	33	42	50	14	17
20. İşe başvurma.	26	31	45	54	13	15
21. İş için görüşme yapma.	26	31	48	57	10	12
22. Mezun olduktan sonra işe nasıl uyum sağlayacağını bilme.	17	20	40	48	27	32
23. Bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma.	20	24	32	38	32	38
24. İş yerindeki değişimlere nasıl uyum sağlayacağını bilme.	18	21,4	43	51,2	23	27,4
V. Yeterli el becerilerine sahip olma						
25. Fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme.	13	15,5	37	44	34	40,5
26. Yeterli denge ve koordinasyon sağlama.	11	13,1	34	40,5	39	46,4
27. İşlere elinin yatkın olması.	11	13	35	42	38	45
28. Duyusal ayırt edebilme yetisine sahip olma.	4	5	39	46	41	49

Tablo 4’de her bir yeterlik maddesine yanıt veren atölye öğretmenlerinin, her bir seçenekteki yüzdeler oranlarının ortalaması alınarak genel bir oran elde edilmiştir. Buna göre, atölye öğretmenlerinin %37,70’i öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerinde yeterli; %42,17’si kısmen yeterli ve %20,13’ü ise yetersiz olduğu görüşündedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı yeterlik maddelerinde yoğunlaşma gözlenmektedir.

Tablo 4’de görüldüğü gibi, atölye öğretmenlerinin %53,6’sı öğrencilerin diğerleri ile çalışma; %52,4’ü iş aracılığıyla elde edilen kişisel değerleri belirleme; %51’i ise iş aracılığıyla elde edilen toplumsal değerleri belirleme konularında yeterli olduğu görüşündedir. Atölye öğretmenlerinin %57’si öğrencilerin iş için görüşme yapma; %54’ü işe başvurma, yerel mesleki ve eğitim olanaklarını araştırma; %51,2’si ise iş yerindeki değişimlere nasıl uyum sağlayacağını bilme konularında kısmen yeterli olduğu görüşündedir. Atölye öğretmenlerinin %33’ü öğrencilerin iş arama; %31’i işe başvurma ve iş için görüşme yapma; %28,6’sı ise denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama konularında yeterli olduğu görüşündedir.

Araştırma bulgularına göre, atölye öğretmenlerinin yarısından azı öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerinde yeterli; yarısından fazlası ise kısmen yeterli ya da yetersiz olduğu görüşündedir. Atölye öğretmenlerinin yarısından fazlasının, öğrencilerin kısmen yeterli ya da yetersiz oldukları yönünde görüş belirtmelerine rağmen; eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sadece yarısının sık sık yer vermesi dikkat çekicidir.

3.4. Atölye Öğretmenlerinin, Öğrencilerin Alt Alanlardaki Yeterlik Düzeyleri İle İlgili Görüşleri

Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin alt alanlardaki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerine ilişkin yüzdeler oranlar Tablo 4’de görülmektedir. Tabloda, alt alanlardaki her bir yeterlik maddesine yanıt veren atölye öğretmenlerinin, her bir seçenekteki yüzdeler oranlarının ortalaması alınarak genel bir oran elde edilmiştir. Bu doğrultuda

atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin alt alanlardaki yeterlikleri ile ilgili görüşleri belirlenmiş ve her bir alt alan ayrı ayrı ele alınmış ve yorumlanmıştır.

Tabloda iş olanaklarını araştırma ve bilme alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, atölye öğretmenlerinin %40,23'ü öğrencileri yeterli; %37,73'ü kısmen yeterli ve %22,03'ü ise yetersiz görmektedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin iş olanaklarını araştırma ve bilme alt alanındaki yeterliklere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı yeterlik maddelerinde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, atölye öğretmenlerinin %52,4'ü öğrencilerin iş aracılığıyla elde edilen kişisel değerleri belirleme konusunda yeterli; %54'ü ise yerel mesleki ve eğitim olanaklarını araştırma konusunda kısmen yeterli ve bunun yanı sıra %26'sı ise yetersiz olduğu görüşündedir.

Tabloda mesleki fırsatları seçme ve planlama alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, atölye öğretmenlerinin %37,6'sı öğrencileri yeterli; %38,2'si kısmen yeterli ve %24,2'si ise yetersiz görmektedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin mesleki fırsatları seçme ve planlama alt alanındaki yeterliklere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı yeterlik maddelerinde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, atölye öğretmenlerinin %45'i öğrencilerin ana mesleki ilgileri belirleme konusunda yeterli; %43'ü mesleki ilgi ve yetenekleri belirleme konusunda kısmen yeterli; %27'si ise gerçekçi mesleki seçimler yapma konusunda yetersiz olduğu görüşündedir.

Tabloda işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, atölye öğretmenlerinin %43,43'ü öğrencileri yeterli; %41,81'i kısmen yeterli ve %14,76'sı ise yetersiz görmektedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanındaki yeterliklere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı yeterlik maddelerinde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, atölye öğretmenlerinin %53,6'sı öğrencilerin diğerleri ile çalışma konusunda yeterli; %47,6'sı kaliteli iş için gerekli olanları karşılama konusunda kısmen

yeterli; %28,6'sı ise denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama konusunda yetersiz olduğu görüşündedir.

Tabloda iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, atölye öğretmenlerinin %23,57'si öğrencileri yeterli; %49,7'si kısmen yeterli ve %26,73'ü ise yetersiz görmektedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanındaki yeterliklere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı yeterlik maddelerinde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, atölye öğretmenlerinin %38'i öğrencilerin bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma konusunda yeterli; %57'si iş için görüşme yapma konusunda kısmen yeterli; %33'ü ise iş arama konusunda yetersiz olduğu görüşündedir.

Tabloda yeterli el becerilerine sahip olma alt alanındaki seçeneklerin yüzdelerinin ortalaması alındığında, atölye öğretmenlerinin %45,23'ü öğrencileri yeterli; %43,13'ü kısmen yeterli ve %11,65'i ise yetersiz görmektedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin yeterli el becerilerine sahip olma alt alanındaki yeterliklere ilişkin soru maddelerine verdikleri yanıtların yüzdeler oranlarına bakıldığında; bazı yeterlik maddelerinde yoğunlaşma gözlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, atölye öğretmenlerinin %49'u öğrencilerin duyuşal ayırt edebilme yetisine sahip olma konusunda yeterli ve bunun yanı sıra %46'sı ise kısmen yeterli; %15,5'i ise fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme konusunda yetersiz olduğu görüşündedir.

Araştırma bulgularına göre atölye öğretmenlerinin yarısından fazlası, öğrencilerin her bir alt alanda kısmen yeterli ve yetersiz olduğu görüşündedir. Atölye öğretmenlerinin çok azı; öğrencileri, özellikle iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme, mesleki fırsatları seçme ve planlama alt alanlarında yeterli görmektedir. Atölye öğretmenlerinin, öğrencilerin yeterliklerine ilişkin iki alt alandaki görüşlerine rağmen; eğitici personelin yarısından oldukça azının iki alt alan ile ilgili mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sık sık yer vermesi ve yarısına yakınının ise bazen yer vermesi dikkat çekicidir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgularla ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçların diğer araştırmaların bulgularıyla kıyaslanmasına; uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

4.1. Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin, %51,14'ü mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sık sık; %40,57'si bazen yer verdiğini; %8,29'u ise hiç yer vermediğini belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenler zihin engelli bir bireyin bir işe girebilmesi ve o işte başarılı bir şekilde devam edebilmesi için, zihin engelli öğrencilere mesleki eğitim veren eğitimcilere; öğrencilerin işe göre hazırlanmaları, iş ve işyeri deneyimlerinin artırılması, takım çalışmasına uyumlarının artırılması konularında önerilerde bulunmaktadır. İşverenlerin bu önerileri; öğrencilere, atölyelerde görevli eğitici personel tarafından olması gerektiği gibi ve yeterli düzeyde mesleki eğitim verilmediğini ve verilen mesleki eğitimde de birtakım eksiklikler olduğunu düşündüklerini gösteriyor olabilir. Atölyelerde görevli eğitici personelin, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumları ile ilgili oranların da bu becerilere yönelik etkinliklere yeterince yer verilmediği yönündeki işveren görüşlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Buna göre, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölyelerde görevli eğitici personelin yer verme durumlarına ilişkin görüşlerinin arasında paralellik olduğu söylenebilir.

Atölyelerde görevli eğitici personel, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanında; kaliteli iş için gerekli olanları karşılama becerisi ile ilgili etkinliklere sık sık yer verdiğini belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenler zihin engelli bireylere daha çok üretim ve üretimi destekleyen işler verdiğini

belirtmektedir. Dolayısıyla, okulda yapılan bu tür etkinliklerin işyerlerinde de kullanıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölyelerde görevli eğitici personelin görüşleri arasında bir paralellik olduğu söylenebilir.

Atölyelerde görevli eğitici personel, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanında; denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama becerisi ile ilgili etkinliklere bazen yer verdiğini belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenler zihin engelli bir bireyin bir işe girebilmesi ve o işte başarılı bir şekilde devam edebilmesi için eğitimciler; bu bireylerin bazı konularda kişisel olarak yönlendirilmeleri ve iş yeri takiplerinin yapılması gerektiği konularında önerilerde bulunmaktadır. İşverenlerin bu önerileri; atölyelerde görevli eğitici personel tarafından, bu beceri ile ilgili etkinliklere yeterince yer verilmediğini düşündüklerini gösteriyor olabilir. Atölyelerde görevli eğitici personelin, denetimin ve iş yerinde danışmanlığın önemini kavrama becerisine bazen yer vermesi; bu beceriye yönelik etkinliklere yeterince yer verilmediği yönündeki işveren görüşlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Buna göre, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölyelerde görevli eğitici personelin bu etkinliğe yer verme durumlarına ilişkin görüşlerinin arasında paralellik olduğu söylenebilir.

Atölyelerde görevli eğitici personel, iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanında; mezun olduktan sonra işe nasıl uyum sağlayacağını bilme ve bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma becerileri ile ilgili etkinliklere sık sık yer verdiğini belirtmektedir. Baran'ın (2003) yaptığı araştırmada, işverenler bir iş yerinde çalışacak zihin engelli bireylerin iş yerinde uyumlu olmaları gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, okulda yapılan bu tür becerilere yönelik etkinliklerin; iş yerlerinde de öğrencilerden beklendiği görülmektedir. Atölyelerde görevli eğitici personelin, mezun olduktan sonra işe nasıl uyum sağlayacağını bilme ve bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma becerilerine sık sık yer vermesi; bu beceriye yönelik etkinliklere yeterince yer verilmediği yönündeki işveren görüşlerini desteklemediği söylenebilir. Buna göre, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu

araştırmadaki atölyelerde görevli eğitici personelin bu etkinliğe yer verme durumlarına ilişkin görüşleri arasında benzerlik olmadığı söylenebilir.

Atölyelerde görevli eğitici personelin yarısından fazlası, yeterli el becerilerine sahip olma alt alanına sık sık yer verdiğini; yarısından azı da bazen ya da hiç yer vermediğini belirtmektedir. Atölyelerde görevli eğitici personelin yarısından fazlasının, bu alt alana sık sık yer vermesi dikkat çekicidir. Baran (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenler zihin engelli bireylere daha çok üretim ve üretimi destekleyen işler verdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla okulda sık sık yapılan bu tür becerilere yönelik etkinliklerin iş yerlerinde de kullanıldığı görülmektedir. Bu yönde işveren tutumlarının olumlu olması ve atölyelerde görevli eğitici personelin bu alt alana yarısından fazlasının sık sık yer vermesi anlamlı görünmektedir. Sonuç olarak, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölyelerde görevli eğitici personelin görüşleri arasında bir paralellik olduğu söylenebilir.

Atölye öğretmenlerinin %37,7'si son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerinde yeterli; %42,17'si kısmen yeterli olduğu ve %20,13'ü ise yetersiz olduğu görüşündedir. Böcü-Boran (2000) engellilerin istihdamının artırılabilmesi konusunda, mesleki eğitimin büyük önem taşıdığı ve verilecek mesleki eğitimin kaliteli ve yeterli düzeyde verilmesi ile öğrenci yeterliklerinin artırılması gerektiğini belirtmektedir. Atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlikleri ile ilgili görüşlerinin oranlarına bakıldığında; son sınıf öğrencilerinin çoğunluğunun yetersiz olduğu söylenebilir. Buna göre, Böcü-Boran'ın (2000) öğrencilerin mesleki becerilerdeki öğrenci yeterliklerinin artırılması yönündeki görüşünü; bu araştırmadaki atölye öğretmenlerinin son sınıf öğrencilerinin yeterliklerine ilişkin görüşleri destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, bu iki araştırmanın bulgularının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında, Uç (1990) ve Özmen (1996) zihin engelli bireylerin diğer engel gruplarıyla karşılaştırıldığında; işverenler tarafından işe alınmada daha az tercih edildiklerini ve işverenlerin zihin engelli bireylere karşı daha çok olumsuz tutumlar içinde olduklarını belirtmektedir. Bu araştırmada da görüldüğü gibi, zihin engelli öğrencilerin bu yeterliklerle işverenler tarafından tercih edilmelerini ve işveren tutumlarının da olumlu olmasını beklemek çok güç görünmektedir. Uç'un

(1990) ve Özmen'in (1996) yaptığı araştırmalarda, işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamına yönelik olumsuz tutum ve görüşleri; bu araştırmadaki atölye ğretmenlerinin, son sınıf ğrencilerinin yeterliklerine ilişkin görüşleriyle açıklanabilir.

Atölye ğretmenleri, mesleki fırsatları seçme ve planlama alt alanında, son sınıf ğrencilerinin gerçekçi mesleki seçimler yapma konusunda yetersiz olduğunu belirtmektedir. Baran'ın (2003) yaptığı araştırmada, işverenler zihin engelli bireylerin bazı konularda kişisel olarak yönlendirilmelerini beklemektedir. İşverenlerin bu beklentileri; son sınıf ğrencilerinin gerçekçi mesleki seçimler yapma konusunda iyi ynlendirilmediğini düşündüklerini gösteriyor olabilir. Atölye ğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerini gerçekçi mesleki seçimler yapma konusunda yetersiz olarak görmesi; işverenlerin bu görüşlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Buna göre, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölye ğretmenlerinin, son sınıf ğrencilerinin bu konudaki yeterliğine ilişkin görüşleri arasında paralellik olduğu söylenebilir.

Atölye ğretmenleri, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanında; son sınıf ğrencilerinin diğerleri ile çalışma konusunda yeterli olduğunu belirtmektedir. Ancak, bu oran öğrencilerin yarısına denk gelmektedir. nal (2001), bir iş yerinde çalışacak bireylerin ekip içinde uyumlu olmaları gerektiğini belirtmektedir. nal'ın (2001) bu görüşünü destekler nitelikte, Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada da görüşlerini belirten işverenlerin büyük çoğunluğu, zihin engelli bireylerden ekip içinde etkin ve uyumlu çalışabilme becerilerinde beklentileri olduğunu belirtmektedir. Atölye ğretmenlerinin sadece yarısının, son sınıf öğrencilerini diğerleri ile çalışma konusunda yeterli görmesi; nal'ın (2001) belirttiği konuda ve Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada görüşlerini belirten işverenlerin beklentilerini tam olarak karşılamadığı söylenebilir. Sonuç olarak, nal (2001) ve Baran'ın (2003) yapmış oldukları araştırma bulguları ile bu araştırmada atölye ğretmenlerinin son sınıf ğrencilerinin bu konudaki yeterliğine ilişkin görüşleri arasında bir paralellik olduğu söylenebilir.

Atölye ğretmenleri, işe uygun alışkanlık ve davranışlar sergileme alt alanında, son sınıf ğrencilerinin kaliteli iş için gerekli olanları karşılama konusunda kısmen yeterli

olduğunu belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada görüşlerini belirten işverenler, zihin engelli bireylere üretim ve üretimi destekleyen işler verdiğini ve işi düzgün yapmaları konusunda beklentileri olduğunu belirtmektedir. İşverenlerin bu beklentileri, zihin engelli çalışanların işyerlerinde verilen işi düzgün yapmadığını gösteriyor olabilir. Atölye öğretmenlerinin yarısından azının, son sınıf öğrencilerini kaliteli iş için gerekli olanları karşılama konusunda kısmen yeterli olarak görmesi; işverenlerin, zihin engelli çalışanların verilen işi düzgün yapmadıkları ile ilgili düşüncelerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Ayrıca, eğitici personelin, bu yeterlikle ilgili becerilere yönelik etkinliklere sık sık yer vermelerine rağmen; son sınıf öğrencilerinin bu durumda olmaları, bu yeterlikle ilgili gereksinimlerinin çok fazla olduğu izlenimini vermektedir. Sonuç olarak, Baran'ın (2003) araştırma bulguları ile bu araştırmada atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin bu konudaki yeterliğine ilişkin görüşleri arasında paralellik olduğu söylenebilir.

Atölye öğretmenlerinin çok azı, iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanında, son sınıf öğrencilerinin yeterli olduğunu; çoğunluğu ise kısmen yeterli ya da yetersiz olduğunu belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdam edilebilmeleri için sahip olmaları gereken akademik ve iletişim becerilerindeki yeterliklerle ilgili beklentileri bulunmaktadır. İşverenlerin bu beklentileri; zihin engelli çalışanların bu konularda yetersiz olduğunu gösteriyor olabilir. Atölye öğretmenlerinin çoğunluğunun, bu alt alanda son sınıf öğrencilerini kısmen yeterli ve yetersiz olarak görmesi bulgusunun; işverenlerin, bu konudaki düşüncelerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin iş arama ve sahip olduğu işi sürdürme alt alanı ile ilgili yeterliğine ilişkin görüşlerinin paralellik gösterdiği söylenebilir.

Atölye öğretmenlerinin yarısına yakını, yeterli el becerilerine sahip olma alt alanında; son sınıf öğrencilerinin duyuşsal ayırt edebilme yetisine sahip olma konusunda yeterli ve bunun yanında yarısına yakını da kısmen yeterli olduğunu belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenler zihin engelli bireylerden duyuşsal ayırt edebilme yetisine sahip olma yeterliğinde beklentilerinin düşük olduğunu

belirtmektedirler. İşverenlerin bu beklentileri, zihin engelli çalışanları bu konuda çok yetersiz gördüklerini gösteriyor olabilir. Atölye öğretmenlerinin sadece yarısına yakınının, son sınıf öğrencilerini duysal ayırt edebilme yetisine sahip olma konusunda yeterli olarak görmesinin; işverenlerin bu düşüncelerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Buna göre, Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmadaki, işverenlerin görüşleri ile bu araştırmadaki atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin bu konudaki yeterliğine ilişkin görüşlerinin paralellik gösterdiği söylenebilir. Ancak bunun yanında, atölye öğretmenlerinin yarısına yakınının son sınıf öğrencilerini bu konuda yeterli; yarısına yakının da kısmen yeterli olarak görmesi; son sınıf öğrencilerinin bu konudaki yeterliğinin çok düşük olmadığını da göstermektedir. Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren beklentilerinin bu konuda çok düşük olması, zihin engelli çalışanlara karşı bu konuda olumsuz tutumlar içinde olduklarını da gösteriyor olabilir. Buradan hareketle, bu araştırmadaki bulguların; Özmen'in (1996) işverenlerin engelli bireylere olumsuz tutumlar içerisinde buldukları ve işverenlerin engelli bireylerin işe alınmasına ve bu bireylerle birlikte çalışılmasına yönelik tutumlarında, engelin türünün etkili olduğu yönündeki görüşlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Bu yönüyle araştırmanın bulgularının, Özmen'in (1996) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleriyle paralellik gösterdiği de söylenebilir.

Atölye öğretmenleri, yeterli el becerilerine sahip olma alt alanında, son sınıf öğrencilerinin fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme konusunda yetersiz olduğunu belirtmektedir. Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırmada, işverenler zihin engelli çalışanların işi tamamlayabilmesi, tatmin edici bir performans ile çalışması konularında beklentileri bulunduğunu belirtmektedir. İşverenlerin bu beklentileri, zihin engelli çalışanları bu konularda yetersiz olarak gördüklerini gösteriyor olabilir. Atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerini fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme konusunda yetersiz olarak görmesi; işverenlerin bu konulardaki düşüncelerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, Baran'ın (2003) yaptığı araştırmadaki işveren görüşleri ile bu araştırmadaki atölye öğretmenlerinin son sınıf öğrencilerinin bu konudaki yeterliğine ilişkin görüşlerinin paralellik gösterdiği söylenebilir.

Baran'ın (2003) yapmış olduğu araştırma, işverenler zihin engelli çalışanların işe zamanında gelmesi, uyumlu olması, işi tamamlayabilmesi, işi istendiği şekilde yapması, tatmin edici bir performans ile çalışması, işi yeri kurallarına uyması, ekip içinde çalışabilmesi, kendini ifade edebilmesi, iletişim kurabilmesi ve okuma yazma bilmesi gibi pek çok beceride öğrencilerin yeterli olmalarını beklemektedir. Ancak, bu araştırma bulgularına göre atölye ğretmenlerinin, öğrencileri son sınıf olmalarına rağmen pek çok konuda kısmen yeterli ve yetersiz olarak görmeleri; öğrencilerin mesleğe hazır olmadıklarını göstermektedir. Bu sonuçlar, işi okullarında mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklerin; işveren görüşleri dikkate alınarak düzenlenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, işi okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin yarısının mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere sık sık yer verdiği; yarısının ise bazen ya da hiç yer vermediği ortaya çıkmıştır. Atölye ğretmenlerinin, son sınıf ğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki görüşlerine göre, öğrencilerin yarısından azının yeterli; yarısından çoğunun ise kısmen yeterli ve yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Son sınıf ğrencilerinin bu yeterlik düzeylerine rağmen, atölyelerde görevli eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere bu oranlarla yer vermesinin nedenleri araştırılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. Çünkü, zihin engelli öğrencileri mesleğe hazırlayacak olan, işi okulları atölyelerinde görevli eğitici personeldir.

4.2. neriler

Araştırma bulgularına göre, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

4.2.1. Uygulamaya Yönelik neriler

- Atölyelerde görevli eğitici personelin, bazen ya da hiç yer vermediği mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere daha yoğun olarak yer vermeleri için programda düzenlemeler yapılabilir.

- Atölyelerde görevli eğitici personelin, öğrencilerin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterliklerini etkileyebilecek; beceri ve kavram öğretimi teknik ve yöntemlerini, araç gereç seçimlerini ve eğitim ortamlarını gözden geçirmeleri önerilebilir.
- Özel eğitim alanında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmekle görevli kurumların, üniversitelerin ilgili bölümlerine gerekli girişimlerde bulunarak; iş okullarında eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerinin öğretimi konularında uzmanlarca hizmet içi eğitim faaliyetleriyle bilgilendirilmeleri önerilebilir.

4.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

Alanyazın incelendiğinde, iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının ve son sınıf öğrencilerinin yeterlik düzeylerinin belirlenmesine ilişkin araştırma bulunmadığı görülmektedir. Buradan hareketle, ileri araştırmalara yönelik şu önerilerde bulunulabilir:

- Araştırma sonucunda, iş okulları atölyelerinde görevli eğitici personelin yarısının; mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verdiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçları etkileyen etmenler, fiziksel ortamlar, aile etmenleri, öğretmenlerin geldiği kaynaklar vb. araştırılabilir.
- Araştırma bulgularının genellenebilirliğini arttırmak ve hazırlanan formların ölçek haline getirilebilmesini sağlamak için aynı araştırma sadece Marmara Bölgesi'nde değil; diğer bölgelerde ya da ülke çapında başka araştırmacılar tarafından yinelenabilir.
- İş okullarında, mesleğe hazırlık becerilerinin dışındaki diğer bağımsız yaşam becerilerinin öğretimi etkinliklerine yer verilme durumlarının ve öğrencilerin yeterliklerinin belirlendiği araştırmalar desenlenebilir.
- İş okulu atölyelerinde, mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklerin öğretimini yapan eğitici personelin; mesleğe hazırlık becerilerinin öğretimi konusundaki yeterliklerini geliştirmeye yönelik deneysel araştırmalar desenlenebilir.

EKLER

EK	<u>Sayfa</u>
1. KİMLİK BİLGİ FORMLARI.....	47
2. MESLEĞE HAZIRLIK BECERİLERİNE YÖNELİK ETKİNLİKLERE YER VERME DURUMLARI VE MESLEKİ BECERİLERDEKİ YETERLİKLERİ BELİRLEME FORMLARI.....	49
3. İPUCU VERME LİSTESİ.....	53
4. İZİN ONAYLARI.....	54

EK 1. KİMLİK BİLGİ FORMLARI

Birinci Bölüm

Öğrenci Kimlik Bilgi Formu

3/....

ÖĞRENCİ SIRA NO	OKUL NUMARASI	YAŞ	CİNSİYET
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			

EK 1 (Devam)

İkinci Bölüm

Eğitici Personel Kimlik Bilgi Formu

1. Görevli Olduğu Okul :.....
2. Yaşı :.....
3. Cinsiyeti :.....
4. Branşı :.....
5. Kıdem Yılı :.....
6. Atölyelerde çalışma süresi :.....

EK 2. MESLEĞE HAZIRLIK BECERİLERİNE YÖNELİK ETKİNLİKLERE YER VERME DURUMLARI VE MESLEKİ BECERİLERDEKİ YETERLİKLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ BELİRLEME FORMLARI

Birinci Bölüm

Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumlarını Belirleme Formu Uygulama Yönergesi

Bu araştırmanın amacı, iş okullarında eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. İş okullarında eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının tespiti amacıyla “Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumlarını Belirleme Formu” geliştirilmiştir. Formda “Atölye, Okul, Tarih” ve 28 soru maddesi bulunmaktadır. Formda, “Atölye, Okul, Tarih” araştırmacı tarafından doldurulacaktır. Formda yer alan 28 soru maddesini tek tek okuyarak, maddelerdeki beceriye ilişkin etkinlik düzenleme sıklığınızı “Sık Sık”, “Bazen”, “Hiç” seçeneklerinden birini “X” işareti koyarak belirtiniz.

Sorulara içten ve doğru cevap vermeniz araştırmanın geçerliliği ve iş okullarının programlarının geliştirilmesi göre son derece önemlidir. Formu doldururken isim belirtmenize gerek yoktur. Vereceğiniz bilgiler araştırma amacı dışında hiçbir konuda kesinlikle kullanılmayacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Ercan KOÇAK

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Zih. Eng. Öğr. B.D.

Yüksek Lisans Öğren. Ve Nilüfer İş Okulu Fason

İş Atölyesi Öğretmeni

EK 2 (Devam)

Mesleğe Hazırlık Becerilerine Yönelik Etkinliklere Yer Verme Durumlarını Belirleme Formu

Atölye: ..... Okul: ..... Tarih: .....

Lütfen her bir soru maddesini dikkatlice okuduktan sonra, atölye derslerinde aşağıdaki mesleğe hazırlık becerileri ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer verdiğinizi; her bir soru maddesinin karşısındaki sık sık, bazen, hiç tercih seçeneklerinin bulunduğu sütunlardan sadece birine (X) koyarak işaretleyiniz.

Aşağıdaki etkinliklere ne kadar yer vermektedirsiniz?

BECERİLER	SIK SIK	BAZEN	HİÇ
1. İşin kazanç açısından boyutlarını belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
2. Mesleğe ve eğitime ilişkin bilgi kaynaklarını belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
3. İş aracılığıyla karşılanan (elde edilen) kişisel değerleri belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
4. İş aracılığıyla karşılanan (elde edilen) toplumsal değerleri belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
5. İşleri mesleki kategorilere göre sınıflandırma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
6. Yerel mesleki ve eğitim olanaklarını araştırma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
7. Gerçekçi mesleki seçimler yapma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
8. Uygun ve olası işlerin gereklerini belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
9. Mesleki ilgi ve yetenekleri belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
10. Ana mesleki ilgileri belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
11. Ana mesleki gereksinimleri belirleme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
12. Kuralları gözleme ve talimatlara uyma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
13. Devamın ve dakik olmanın önemini kavrama ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
14. Denetimin ve işyerinde danışmanlığın önemini kavrama ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
15. Mesleki güvenlik bilgisine sahip olma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
16. Diğerleri ile çalışma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
17. Kaliteli iş için gerekli olanları karşılama ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
18. Tatmin edici bir seviyede çalışma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
19. İş arama ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
20. İşe başvurma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
21. İş için görüşme yapma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
22. Mezun olduktan sonra işe nasıl uyum sağlayacağını bilme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
23. Bir iş yerinde gereken yeterliklere ilişkin bilgiye sahip olma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
24. İş yerindeki değişimlere nasıl uyum sağlayacağını bilme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
25. Fiziksel ve el becerilerinde dayanma gücü ve tahammül gösterme ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
26. Yeterli denge ve koordinasyon sağlama ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
27. İşlere eli yatkın olma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			
28. Duyusal ayırt edebilme yetisine sahip olma ile ilgili etkinliklere ne sıklıkla yer vermektedirsiniz?			

EK 2 (Devam)

İkinci Bölüm

Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formu
Uygulama Yönergesi

Bu araştırmanın amacı, iş okullarında eğitici personelin mesleğe hazırlık becerilerine yönelik etkinliklere yer verme durumlarının ve atölye öğretmenlerinin, son sınıf öğrencilerinin mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. İş okullarındaki son sınıf öğrencilerinin, mesleğe hazırlık becerilerindeki yeterlik düzeyleri ile ilgili atölye öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmek amacıyla “Mesleki Becerilerdeki Yeterliklerle İlgili Görüşleri Belirleme Formu” geliştirilmiştir. Formda “Atölye”, “Okul”, “Tarih”, “Sınıf”, “Öğrencilerin Okul Numaraları” ve 28 soru maddesi bulunmaktadır. Formda, “Atölye, Okul, Tarih, Sınıf ve Öğrencilerin Okul Numaraları” araştırmacı tarafından doldurulacaktır. Formda yer alan 28 soru maddesini tek tek okuyarak, her bir öğrencinizin maddelerdeki yeterliklerini “Yetersiz” seçeneği için “0”, “Kısmen Yeterli” seçeneği için “1”, “Yeterli” seçeneği için “2” puan vererek puanlandırınız.

Sorulara içten ve doğru cevap vermeniz araştırmanın geçerliliği ve iş okullarının programlarının geliştirilmesi göre son derece önemlidir. Formu doldururken isim belirtmenize gerek yoktur. Vereceğiniz bilgiler araştırma amacı dışında hiçbir konuda kesinlikle kullanılmayacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Ercan KOÇAK

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Zih. Eng. Öğr. B.D.

Yüksek Lisans Öğren. Ve Nilüfer İş Okulu Fason

İş Atölyesi Öğretmeni

EK 3. İPUCU VERME LİSTESİ

2. Mesleğe ve eğitime ilişkin bilgilerin kaynaklarını belirler.

Amaç: Bir meslek hakkındaki belirli bir bilgiye ulaşmak için mesleki bilgi kaynaklarını kullanma.

Etkinlikler

- ❖ Öğrencilere belli bir meslek verilir ve bu meslek hakkında bilgi toplamaları istenir.
- ❖ Öğrenciler meslekleri tahtada sıralarlar.

3. İş aracılığıyla karşılanan (elde edilen) kişisel değerleri belirler.

Amaç: İşin kişisel ihtiyaçları karşılaması

Etkinlik

- ❖ Öğrenciler, çalışmakla gerçekleştirecek kişisel ihtiyaçları listeler (kendine güven, kendine saygı, tatmin, özgürlük, güven, sosyallik gibi).

4. İş aracılığıyla karşılanan (elde edilen) toplumsal değerleri belirler.

Amaç: Bireysel yapılan işlerden hangilerinin topluma katkısı olduğunu belirlemek.

Etkinlik

- ❖ Öğrenciler, kendilerinin günlük yaşamını etkileyen iş ve işçilerin listesini yapar.
- ❖ Öğretmenleri, öğretmenin topluma olan katma değerinden söz eder.

16. Diğerleri ile çalışır.

Etkinlikler

- ❖ Arkadaşları ile çalışırken üzerine düşen görevleri yerine getirme.
- ❖ İş birliği ve dayanışma içinde olma

28. Duyusal ayırt edebilme yetisine sahip olma

- ❖ Bir makinenin sesinden onun arızalı olup olmadığını fark etme.
- ❖ Yanık kokusundan bir şeylerin yandığını fark etme

EK 4. İZİN ONAYLARI

T.C.
EDİRNE VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.22.00.04.311/8072

Konu : Uygulama İzni

VALİLİK MAKAMINA

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ercan KOÇAK'ın İlimiz Merkez Edirne İlköğretim Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi Okullarında görev yapan eğitici personele yönelik "Zihin Engelliler İş Okullarında Yer Verilen Mesleğe Hazırlık Etkinlikleri ve Öğrencilerin Yeterlik Görüşlerinin Belirlenmesi" konulu yüksek lisans tez çalışmasını uygulama isteği ile ilgili 03.04.2006 tarih ve 232/3287 sayılı yazısı ilişikte sunulmuştur.

İlimiz Merkez Edirne İlköğretim Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi Okullarında ekte sunulan tez çalışmasına göre Eğitim ve Öğretimi aksatmadan okul müdürlerinin sorumluluğunda söz konusu tez çalışmasının yapılabilmesi için gerekli iznin verilmesini arz ederim.

Hulusi BEŞİROĞLU
Milli Eğitim Müdürü

OLUR

12.04.2006

Cengizhan AKSOY
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK 4 (Devam)

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.34.00.18.580/1473

Konu : Anket (Ercan KOÇAK)

VALİLİK MAKAMINA

İLGİ : a) Anadolu Üniversitesi'nin 03.04.2006 tarih ve 232/3287 sayılı yazısı
b) Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı'nın 18.08.2003 tarih ve B.0.0.APK.0.03.05.02/2430 sayılı emri

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans öğrencisi Ercan KOÇAK'ın, "Zihin Engelliler İş Okullarında Yer Verilen Mesleğe Hazırlık Etkinlikleri ve Öğrencilerin Yeterlik Görüşlerinin Belirlenmesi" konusunda anket uygulaması yapma hakkında ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Adı geçenin yukarıda belirtilen konuda, eğitim-öğretimi aksatmamak koşulu ile ve okul müdürlerinin gözetim ve sorumluluğunda, anket yapılan kişilere ait kimlik bilgilerinin yazılmaması kaydıyla, 'EK:3/2-1,den 3/2-34'e kadar)'da belirtilen anket çalışmasını ilimiz Eram Fatih İÖO ve Mesleki Eğitim Merkezi- Şöhret Kurşunoğlu İÖO ve Mesleki Eğitim Merkezi- Vala Gedik İÖO ve Mesleki Eğitim Merkezi- Kazım Beyaz İş Okulu ve Yakacık İş Okulları öğrencilerine uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Ömer BALIBAY
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
17.04.2006

Ali SÖZEN
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK 4 (Devam)

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.16.00.04.050/8303

Konu : Uygulama İzni

VALİLİK MAKAMINA

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ercan KOÇAK'ın İlimiz Merkez Nilüfer İş Okulunda görev yapan eğitici personele yönelik “Zihin Engelliler İş Okullarında Yer Verilen Mesleğe Hazırlık Etkinlikleri ve Öğrencilerin Yeterlik Görüşlerinin Belirlenmesi” konulu yüksek lisans tez çalışmasını uygulama isteği ile ilgili 03.04.2006 tarih ve 232/3287 sayılı yazısı ilişikte sunulmuştur.

İlimiz Merkez Nilüfer İş Okulunda ekte sunulan tez çalışmasına göre Eğitim ve Öğretimi aksatmadan okul müdürlerinin sorumluluğunda söz konusu tez çalışmasının yapılabilmesi için gerekli iznin verilmesini arz ederim.

Reşat KUMBASAR
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
14.04.2006

Bekir ERGÖK
Vali a.
Vali Yardımcısı

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. “Özürli Çocukların ve Gençlerin İşe Hazırlanmaları”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, (143), 25-31, 1989.
- Anadolu Üniversitesi. **Cilt II Zihin Engelliler Alt Çalışma Grubu Raporu, Engelliler İçin Eğitim Modelleri Geliştirme Projesi**. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Eskişehir: 1992.
- Baran, Nimet. “İşverenlerin Zihin Engelli Bireylerin İstihdamlarına İlişkin Görüş ve Önerileri.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir: 2003.
- Böcü-Boran, B. “Türkiye’de Özürli Bireylerin Büro Hizmetlerinde İstihdam Edilmesi Göre Mesleki Eğitimin Önemi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2000.
- Brolin, Doon E. **Life Centered Career Education: A Competency Based Approach**. (3 th Edition) Published by the Counsel for Exceptionel Children, USA: 1992.
- Cavkaytar, Atilla. **Zihin Engellilere Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği**. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 1999.
- Çömlekçi, Necla. **Temel İstatistik İlke ve Teknikleri**. 1. Basım. Eskişehir: Bilim teknik Yayınevi, 1989.
- Dündar, Sevilay. “Zihin Engelli Öğrencilerin Öğretim Programlarında Günlük Yaşam Becerilerine Yer Verilme Durumlarının Belirlenmesi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir: 2002.
- Erbahçeci, F. “Mesleki Rehabilitasyon Merkezinde Özürli Bireylerin Çalışma Kapasitelerinin Değerlendirilmesi ve Eğitimi.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 1992.
- Ergün, Mehmet. **Özürli Bireylerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler**. TC. Başbakanlık Özürli Bireyler İdaresi Başkanlığı. Özürlilik Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/egitim/isverenrehberi.htm> Erişim Tarihi: 29.01.2006

- Eripek, Süleyman. **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Özel Eğitim, Ünite 4 (Zihin Engelliler)**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1998.
- Gürsel, Oğuz. **Zihin Engelli Çocukların, Doğal Sayıları, Gerçek Nesnelere Kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamlar Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin gerçekleştirilmesinde, Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Etkililiği**. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 38, Eskişehir: 1993.
- Kaptan, Saim. **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri, 1993.
- Karasar, Niyazi. **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. Yedinci Basım. Ankara: 3/A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1994a.
- _____. **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler**. Beşinci Basım. Ankara: 3/A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1994b.
- Küçüker, Sevgi ve Kınık, Nuray. **Normal Çocuğa Sahip Anne Babaların Özürlü Çocuklara Yönelik tutumları**. Özel eğitim Dergisi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, C.1, S.4, Ankara: Tekışık Yayıncılık Aş., 1994.
- MEB. **I. Özel Eğitim Konseyi Raporları**. MEB. Yayınları No: 2431, Ankara: 1991.
- _____. **Zihin Engelliler İş Eğitim Merkezleri Programı**. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 1999.
- _____. **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (23937 Mükerrer sayılı), Resmi Gazete**. 18.01.2000a.
- _____. **Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği**. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 2000b.
- _____. **Zihin Engelliler İlköğretim Okulları Programı**. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 2000c.
- _____. **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (25674), Resmi Gazete**. 18.12.2004.
- _____. **İş Okulu Eğitim Programı**. Özel eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara: 2005a.

- MEB. **2004-2005 Öğretim Yılı Özel Eğitim Okulları Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.** Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2005b, İnternette alıntı, <http://orgm.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 30.01.2006
- _____. **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.** Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2006, İnternette alıntı, <http://orgm.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 29.01.2006
- Özdamar, Kazım. **Paket Programlar ile İstatistik Veri Analizi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, 1997.
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/573, **Resmi Gazete** 23911: 6 Haziran 1997.
- Özmen, E. S. “İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Göre Karşılaştırılması.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1996.
- Soyal, E. “Özürülülerin Mesleğe Yönlendirilmesi, Çalıştırılması ve Bunda Toplum Örgütlerinin Rolü.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 1993.
- Sucuoğlu, Bülbin; Kuloğlu, Neslihan. **Özürülü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi.** Türk Psikoloji Dergisi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Cilt 11, Sayı 36, Ankara: 1996.
- Uç, G. **Sakatların İstihdam Sorunu.** Ankara: İİBK Genel Müdürlüğü Yayını, 1990.
- Ünal, F. “İstihdam Edilebilirlik Becerileri Ve Bu Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Eğitsel Bir Model Önerisi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 2001.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.
- T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı. “Özürülülerin Toplumsal Yaşama Katılımı”, **1. Özürülüler Şurası**, Ankara: 1999.
- _____. **Özürülülerle İlgili Mevzuat.** Ankara: 4RENK Yayın Tanıtım Matbaacılık, 2002
- T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı. **Özürülü İstihdamına Yönelik Özürülü ve İşveren Tutumlarının ve Çalışan Özürülülerin Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi.** Özürülülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005a, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/projeler/isverentutum.htm> Erişim Tarihi: 01.02.2006

- _____. **Agiad Yaşam Merkezi.** Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005b, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/projeler/agiad.htm> Erişim Tarihi: 01.02.2006
- _____. **5378 Özürlüler Kanunu.** Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005c, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/mevzuat/ozurlulukanunu.htm> Erişim Tarihi: 02.02.2006
- _____. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. **Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri.** Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005d, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/arastirma/oztemelgosterge.htm> Erişim Tarihi: 03.02.2006
- _____. **Korumalı İşyerleri Araştırması.** Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005e, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/arastirma/korumaisyeri.htm> Erişim Tarihi: 04.02.2006
- _____. **2005-2010 İstihdam Eylem Planı.** Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı, 2005f, İnternette alıntı, <http://www.ozida.gov.tr/istihdam/eylemplani.htm> Erişim Tarihi: 04.02.2006